

ORSZÁGÉPÍTŐ

ÉPÍTÉSZET • KÖRNYEZET • TÁRSADALOM

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS FOLYÓIRATA • 20. ÉVFOLYAM • TAVASZI SZÁM • ÁRA 600 Ft.

**2008-BAN ELKÉSZÜLT ÉPÜLETEK
VÁNDORDIPLOMÁSOK 2008
VÁNDORISKOLÁSOK LJUBLJANAI
ÉS TÓTH MÁRTON JEMENI ÚTJA
IN MEMORIAM ÁRVA VINCE
10 ÉVES A KASSAI ÉPÍTÉSZKÉPZÉS**

**MELLÉKLET: KUNKOVÁCS LÁSZLÓ:
ÚJABB ŐSÉPÍTMÉNYEK**

2009/1

ORSZÁGÉPÍTŐ

HUSZADIK ÉVFOLYAM

ELSŐ SZÁM

KÖS
KÁROLY
EGYES
SÜLÉS

nka

Nemzeti Kulturális Alap

ÉPÜLT 2008-BAN

2 Bata Tibor; 4 Jánosi János; 9 Robogány Andrea; 10 Sáros László;
14 Dévényi Sándor és Papp László; 18 Müller Csaba; 22 Turi Attila;
24 Szűcs Endre; 28 Esztány Győző; 30 Krizsán András

31 Pásztor Péter hatvan éves

VÁNDORDIPLOMA 2008

32 Kovács Ábel; 34 Örfi József

VÁNDORISKOLÁS TANULMÁNYÚT

36 Horváth Balázs: Vándoriskolások Ljubljánában; 38 Borbás Péter:
Templom a falu szélén; 40 Tóth Márton: Jemeni tanulmányút

HOZZÁSZÓLÁSOK

51 Jancsár Péter: Miért olcsóbb, ami drágább?

53 Miklóssy Endre válasza

54 Bodonyi Csaba: Helyreigazító levél a szerkesztőnek

55 Valkay Zoltán: A pannon ház apoteózisa

56 In memoriam Árva Vince (1938-2008)

61 Táj-kép

E számunk melléklete: Kunkovács László: Újabb ősepítmények

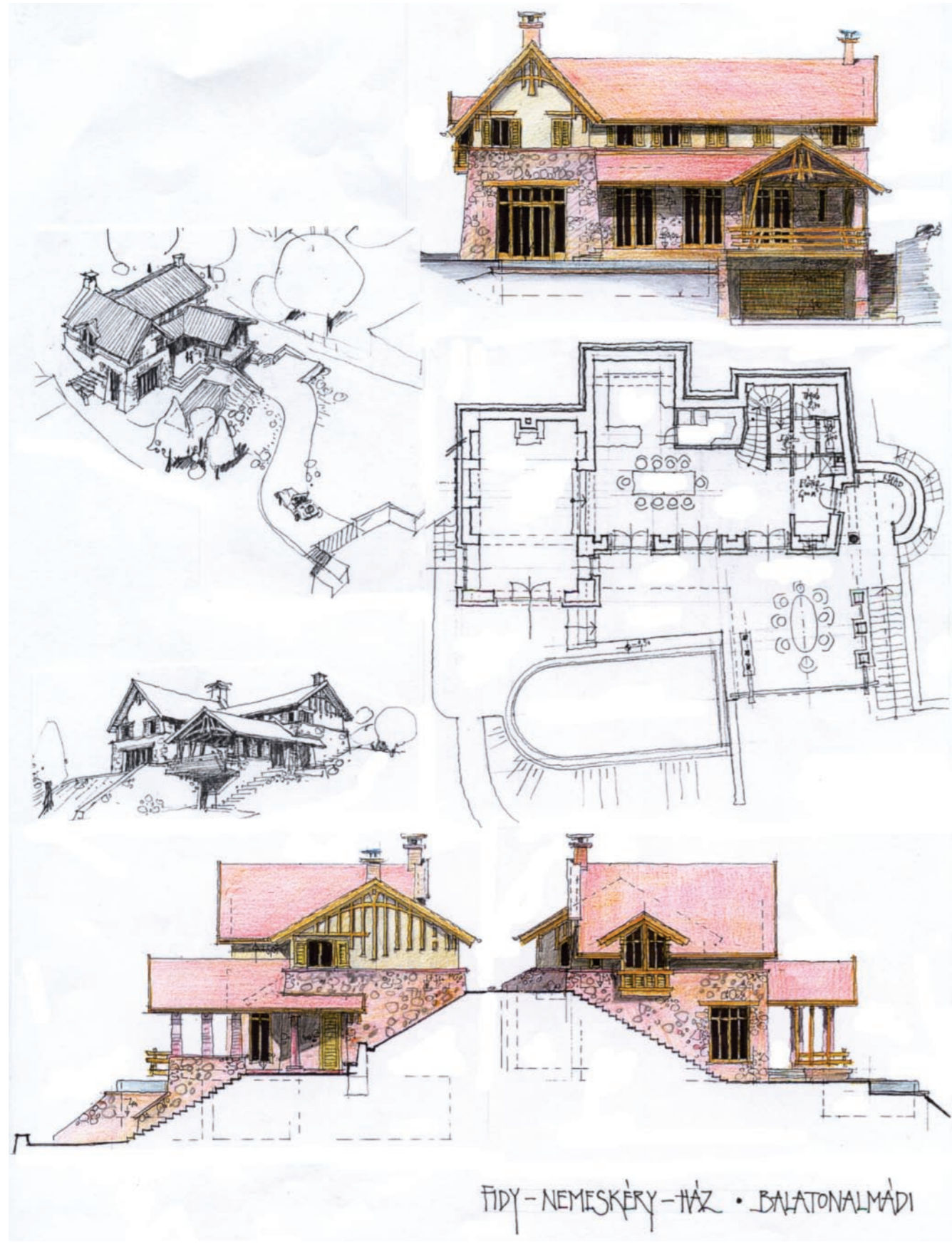
A címlapon Sáros László: épületrészlet

A hátlapon és a belső borítón: Tóth Márton jemeni felvételei

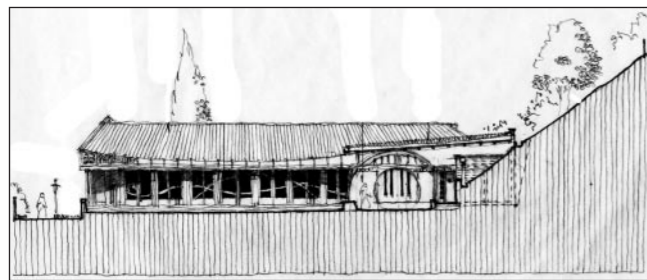
KÁLMÁN ISTVÁN, KAMPIS MIKLÓS, MAKOVECZ IMRE, AXIS Építésziroda Kft., BALOGH LEVENTE, BAU-SYSTEM Építőipari Szolgáltató Kereskedelmi Kft., BEÖTHY & KISS Építéstervező és Geodéta Mérnökiroda Kft., BODONYI Építész Kft., BOGOS ERNŐ, CSÍKY és Társa Beruházásszervező Kkt., DÉVÉNYI és Társa Építész Kft., EKLER KÁROLY, ESZENYI ÁKOS, ESZTÁNY GYŐZŐ, FARKAS MIKLÓS, FRISCH MIHÁLY, GERLE JÁNOS, HADAS Múterem Kft., HUNGARO-THERM Épületgépészet, KOMÁRY ÉPÍTŐ Kft., KÖR Építész STÚDIÓ Kft., KŐSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt., KVADRUM Építész Iroda Kft., LITKEI TAMÁS GYÖRGY, MAKONA ÉPÍTÉSZIRODA KFT., MEDITERRÁN KERÁMIA Kft., MÉRMŰ Építészeti és Környezetvédelmi Szövetkezet Kft., MÜLLER CSABA, NRZST Építésműhely Kft., OPEION Bt., PAGONY Táj- és Kertépítész Kft., PAPP VILMOS, PARALEL Építésziroda Kft., SÁROS és TÁRSA Építésziroda Bt., TÁJRAJZ Bt., TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., UNITEF -83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt., VÁNDORÉPÍTÉSZ KFT. TÁMOGATÓK: Bonex Építőipari Kft., Compart Stúdió Kft., Arker's Stúdió Kft., Farkas Építésziroda, Felületkémia Kft., Forma Rt.

ORSZÁGÉPÍTŐ – a Kós Károly Egyesülés folyóirata. Megjelenik negyedévenként. Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány; postacím: 1034 Budapest, Kecse utca 25. Bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000 Felelős kiadó: Siklósi József. Felelős szerkesztő: Gerle János; e-mail: gerlej@t-online.hu. Lapterv, tipográfia. Makovecz Benjamin; e-mail: makoveczb@mail.datanet.hu. Nyomás: Julianus Kft., Budapest. – **ISSN 0866-0069** – A lap előfizethető ártulással, vagy az Alapítványtól igényelt csekken, illetve személyesen. Szerkesztőségi ügyintézés, szervezés, előfizetés az alábbi címen: Artbureau Kft. 1065 Bp. Nagymező u. 4. I/132. telefon/fax: 322-0677; e-mail: haabk@freestart.hu. Egy szám ára: 600 Ft. Előfizetési díj a 2009. évre 2500 Ft. Külföldi előfizetőinknek a postaköltséget is felszámítjuk. MEGVÁSÁROLHATÓ: Budapest Galéria, D2K (1066. Bp., Ó u. 19.), UR Könyvkiadó Ker. és Tipográfiai Stúdió Kft., Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.), Fehér Ló Fia Könyves bolt (Bp. VIII. József u. 8.), Gondolat Kiadói Kör, Heltai Gáspár Könyvesbolt (1054 Bp., Alkotmány utca 12.), Írók Boltja (Bp. VI. Andrassy út 45.), Parnasszus Kiadó Kft. (1065 Bp., Andrassy út 45.), Kós Károly Alapítvány/Artbureau Kft. (1065 Bp., Nagymező utca 4.), Lira és Lant Rt. Szakkönyvtárház (Bp. VI. Nagymező u. 43.), Litea Könyvesbolt és Teázó (Bp. I. Hess András tér 4.), Lord Extra Kft. könyvesboltja (6800 Hódmezővásárhely, Andrassy út 5-7.), Lyra Könyvesház (2600 Vác, Piac utca 1.), Magyar Építőművészek Szövetsége (1088 Bp., Örpacsrta utca 2.), Püski Kiadó Kft. (Bp. I. Krisztina krt. 26.), Rádai Könyvesház (1092 Bp., Ráday utca 27.), a SZKITTIA Nagykereskedés (Bp. XI. Ménesi út 1/a.), TLA, Vanyonkezelő és Hasznosító Kft. (1125 Bp., Szilágyi Erzsébet fasor 22/b), Budapesti Teleki Téka (1088 Bp., Bródy Sándor utca 46.), Vince Kiadó Műcsarnok könyvesboltja (1146 Bp., Dózsa György út 37.) Az Országépítő honlapjának címe www.orszagepito.hu

ÉPÜLT 2008-BAN • KVADRUM • BATA TIBOR

KVADRUM • JÁNOSI JÁNOS

ASZÓD, 40 FÉRŐHELYES BÖLCSÖDE

Móttó: A régi ember a gyermeket Isten áldásának tekintette, a hitében a kisgyermek Isten tenyerén él; általa, vele a teremtő és igazító törvény mutatja meg magát. Tudta, hogy az anyaöl óvása, az öntudatlanul átélt mindenszeretet, amelyben a dolgok egysége honol, a teremtő tevény sötétség csöndje a születésben lármás világosságra vált, s a megszületett gyermek, a „csillagocska” fáradhatatlanul keresi majd az elveszett paradicsomot, a biztonságot adó „kinti” Rendet, amelyről ott „bent” mindent megtudott...

Korai rajzaiban képpel, mesével tudatja, hogy a Teremtő miféle világot ígért neki, miféleképpen lehet része, részese annak, s mivégre született különvalónak; s különvalóként is kerek egésznek...

Első firkaiban jellemző elemként fedezhetjük fel a szálkák, száraz, sugarak verését csakúgy mint körök, karikák gubancát a „fészket”...

(Molnár V. József: Isten tenyerén)

Helyszín: Aszód város központjához közel, de már nyugodt helyen, egy meredek domboldal, egy szakadék, mely részben körülölelt egy sík területet, egy tisztást.

Épület: a domboldalba benyomva az épület kiszolgáló racionális részei (konyha, raktárak, öltözők, kazán) egyenes vonalvezetéssel – ezek a „szálkák, száraz”. A tetejére ráfolyik a hegy, a zöld (zöldtető). Ebből a sötétségből születnek meg az épület íves karjai, melyek körülölelik a díszudvart, a főbejáratot. Az íves szárnyakban, az ölelő karokban vannak a gyerekek csoportszobái, vizesblokkjai és a csoport bejáratok – a „körök, karikák”. Az épület szálkái, racionális részei, zöldtetőt ill. fémlemezfedést kaptak, míg íves, ölelő formája cseréptetős. Az íves, kerekded formák a homlokzatokon is megjelennek, körbe gurguláznak az épületen, így minden nézetből változatos, de az alapgondolatra utaló látványt kapunk. Ez a gondolat végigvonul a belsőn is: a csak részben a terv szerint készült vizes csoportok kialakításánál (íves fapalcok, csíkos csempék) és a csoport szobák hajlított-íves mennyezetén.

Az így formálódott épület – remélem – felsejtet valamit abból a világból, ahonnan jöttünk, és amerre – remélem – tartunk.

Építész tervező: Jánosi János, Kvadrum Építész Kft., munkatárs: Szegedi Antal, Vándorépítész Kft.

KVADRUM • JÁNOSI JÁNOS

ASZÓD, KATOLIKUS HITÉLETI KÖZPONT

A hely szelleme. Erre a kifejezésre ma sokan hivatkoznak elvont gondolataik és gyakran az élettől idegen formaviláguk magyarázatára. Számomra ez a kifejezés sokkal konkrétan, egyben sokkal tágabban is értelmezendő. A konkrét ember, közösség természete, története és az általa létrehozott épített örökség ugyanúgy beletartozik, mint a természet és táj üzenete. De a tájban is ugyanúgy fontos az ember és az élet, mert természet és ember kapcsolatából jön létre a táj.

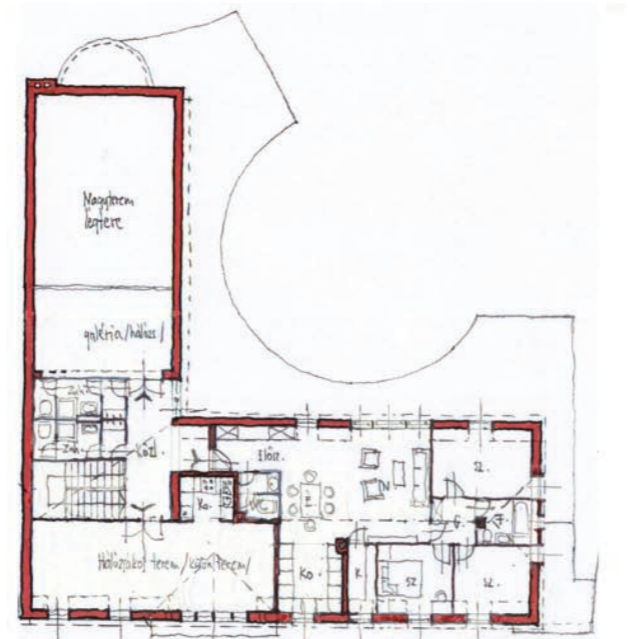
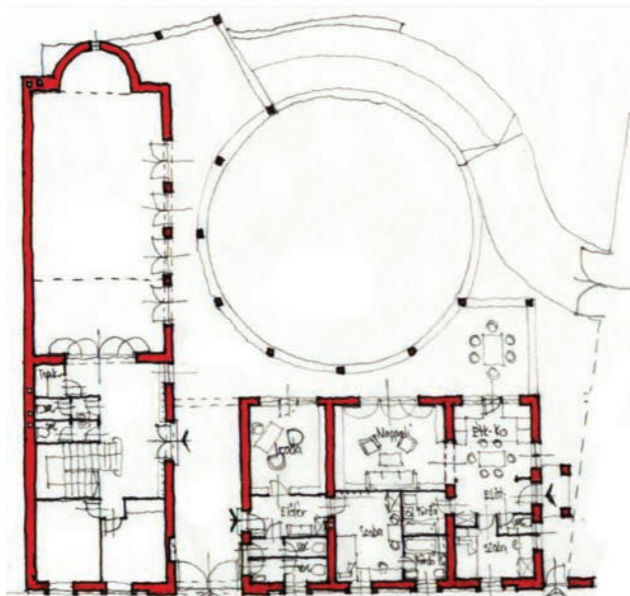
Ha lehet különbséget tenni, akkor ennél a munkánál ez fokozottan így volt.

Környezet: kicsi, a barokkhoz képest puritán műemlék templom, a tágabb környezet a valahai, szebb éveket megélt kisvárosi utca (régai parókia, takarékbank, zárt sorú, századfordulós épületek) a 70-es, 80-as évek belerondításaival. A templom melletti régi parókia nem megmenthető épülete, a templommal közös kert.

Beépítés: az utca folytatását követő, zárt sorú, L alakú, hagyományos beépítés nagy kapubehajtóval, mely íves tornáccal és kerek udvarával a templommal kommunikál, mintegy rá szerveződik.

Épület: formavilágát nem a hagyományok ideologikusan értelmező átírásával képeltük, hanem a konkrét formavilágot figyelembe vevő folytonossággal. Ahogy a gyermekből felnőtt lesz és öreg és ez nem direkt vágásokkal történik, hanem harmonikusan, egymásra épülő átmenetekkel. Így illeszkedik az épület a múltba, finom átmenetekkel idézve azt. Mindezt úgy, hogy egyértelműen mai legyen. De tartsa fenn bennünk a kortalanság illúzióját és ahogy a régi jó épületeket, úgy ezt se kelljen 30 vagy 40 év múlva szégyellnie a közösségnek, amely azt építette.

Ennek megfelelően a hagyományos, zárt sorú utca századfordulós épületeinek konkrét osztásrendszerét (lábazat, ablak, osztópárkány, eresz alatti díszítés) figyelembe véve alakítottuk ki az épületet úgy, hogy a régi épületnek megfelelő vakolatosztásokat és keretkezéseket fából csináltuk meg, a tetőtér beépítésével a templom főbejárata feletti motívumot idéztük. A belső udvar szintén a történelmi világot idézi (L alakú beépítés, fatornács folyosó), de az íves forma a mai világba helyezi azt, úgy, hogy a kerek udvar egyben a közösség érzését is erősíti. Felnyitott szegmense egyértelművé teszi a templom felé irányuló nyitottságot.

Funkció: a fent vázolt szellemiségnek természetesen szinkronban kell lennie a funkcióval. Az egyház és egyháztanács által adott program teljesen beleillett a hagyományokba. Az utcáfronton helyezkedik el az új parókia, a káplán szobája, az iroda és az ügyfélforgalmat kiszolgáló vizesblokk. Az utcára is kinyúló másik szárnyban helyezkedik el egy karitatív iroda és raktár, egy aula (egyben ruhatár, teakonyha és feljárt a tetőtérbe) és a gyülekezeti terem, amelynél kifejezett igény volt a szakralitás (pl. keresztelők megtartása). Ez közvetlenül kapcsolódik a kerengők mintájára alakított udvarhoz, hogy jó időben bővíthető legyen a tér. A két szárny között van a kapuátjáró, ahonnan minden közösségi rész megközelíthető. (A parókiának nyugalmas, önálló bejárata is van az utca és templomkert felől.) A tetőtérben egy hitoktatói lakás van és egy egyháztanácsi különterem, valamint galéria a nagyterem befogadó képességének bővítésére. A vizesblokkokat úgy alakítottuk ki, hogy ifjúsági rendezvényekhez a hálósákos

részvevők zuhanyozási lehetőségét biztosítsák. A terepszonyoknak megfelelően az épület hátsó részén, a pince szinten alakítottunk ki garázst, raktárakat és kazánházat.

Megvalósulás: az építkezés menete méltó volt a történelmi hagyományhoz, mindenki becsülettel és lelkesen végezte munkáját. Az egészséges viták épp úgy jellemezték a kivitelezést, mint az odaadó, tervre figyelő és azt tovább gondoló hozzáállás is. Senki nem a problémákat kereste, hanem a megoldásra törekedett. Köszönet érte! Az ünnepélyes felszentelést a váci megyés püspök úr végezte népes papi kísérettel.

Megbízó: Római Katolikus Egyházközösség, Aszód; lebonyolító és felelős műszaki vezető: Tolmácsi Miklós; építész tervező: Jánosi János, Kvadrum Építész Kft.; munkatárs: Szegedi Antal, Vándorépítész Kft.; statika: Donáci Páter, Pond Kft.; gépészet: Dobai István, Kovács Zsuzsanna; kivitelező: ÉPKOMPLEX Kft., Gödöllő

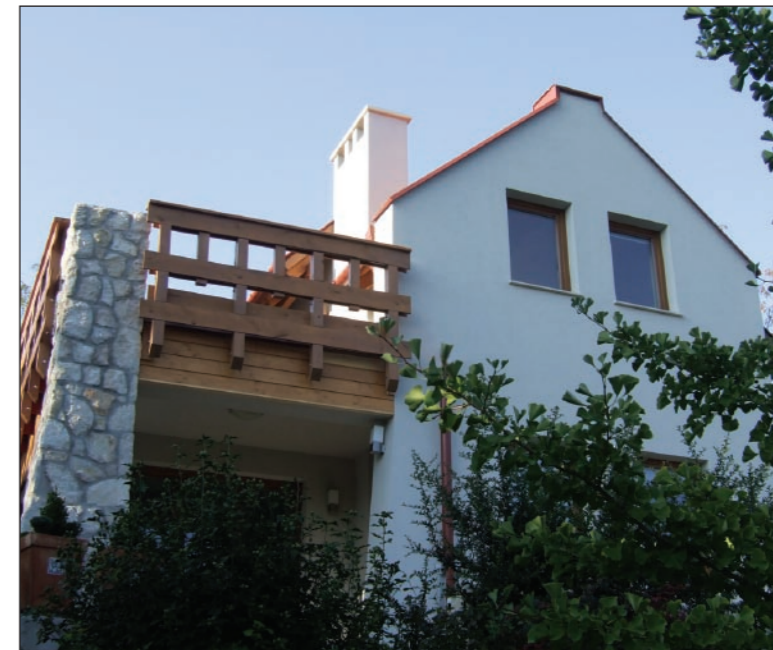

KVADRUM • ROBOGÁNY ANDREA

VERŐCE, TÓTH-NYARALÓ
(2005–2008)

Az erősen lejtős telken korábban faház állt, az alapok felhasználásával kellett az új épületet úgy megtervezni, hogy az öt fős családnak jelenleg nyaralóként, később az építető házaspárnak lakóházként funkcionáljon. A telek a Dunával ellentétes hegyoldalban fekszik, gyönyörű panoráma nyílik a Börzsönyre, ezért a tervezési program része volt a földszinti és a tetőtéri nagy terasz. A Lugosi utca feletti Orom utca Duna-kanyarra néző telkein épültek a századforduló svájci villái, szecessziós nyaralói, melyekből néhány még ma is áll. Az épület anyaghasználatában, homlokzati kialakításában ezt tartottam szem előtt.

SÁROS és Társa Bt. • SÁROS LÁSZLÓ

A JÁSZBERÉNYI CO-OP ÁRUHÁZ ÚJ LÉPCSŐJE, 2007–2008

Építész: Sáros László, Györfi Balázs; statikus: Zoltán Katalin; villamos tervező: Kolics Tamásné

A korábban több ütemben megépült áruház fedett átriuma melletti vásárlóforgalmi lépcsőt megbízónk annak használata során túl „eldugottnak” találta, ezért azt – feladatunk szerint – átalakítottuk oly módon, hogy a lépcsőt közvetlenül az átriumból indítottuk. Formajegyeiben megismételtük a hátsó homlokzaton, az áruház helyén valaha állt kis házak „idézetét”.

MONORIERDŐ, TANYA-CSÁRDA, FŐZŐKONYHA, 2003–2005

Építész: Sáros László, Tóthfalusi Gábor vándorépítész, Holics Tamás, Pusztai Róbert, Válóczy Balázs; statikus: Eötvényi Tamás; épületgépész tervező: E. Seres Edit, Bicskei Attila; villamos tervező: Tóth Zoltán, Kolics Tamásné; konyhatechnológus: Rátonyi Árpád

A monorierdői Tanya-csárda tulajdonosa a környék közintézményeinek ellátására építette ezt a 3000 adagos főzőkonyhát. A nagykiterjedésű épület tetején kialakított teraszt pedig a nyári, kora őszi szezonban rendezvények, lakodalmak céljára használja.

JÁSZBERÉNY, UDVARDI HÁZAK

egy hat és egy kétlakásos társasház, földszintjeiken üzletekkel, illetve gyorsétteremmel; 2003–2005

Építész: Sáros László, Tóthfalusi Gábor vándor-
építész, Pusztai Róbert, Válóczy Balázs; statikus:
Csörgő László; épületgépész tervező: E. Seres Edit,
Bicskei Attila; villamos tervező: Kolics Tamásné;
konyhatechnológus: Rátonyi Árpád

A két épületet egy autókereskedő építtette mel-
lékvállalkozásként. Több iskola közelsége miatt
úgy gondolta, hogy a saroképület földszintjén
gyorséttermet nyit. A szinte teljesen elkészült üz-
letre azonban nem talált működtető bérlőt, így
ma a területet földarabolva változó profilú vállal-
kozásoknak adja bérbe. A lakásokat viszonylag
hamar eladta, kettőt gyermekeinek tartott meg.

Fotók: Sáros László

DÉVÉNYI ÉS TÁRSA • DÉVÉNYI SÁNDOR

PÉCS, CSALÁDI HÁZ

Tervező: Dévényi Sándor és Papp László

A telek a Bárány-tető déli oldalán található, utca felőli része enyhén lejt, majd közel vízszintessé válik. A telek első részén kap helyet a térszint alá süllyesztett, terméskővel burkolt garázs, ezt követi a kétszintes, oldott tömegű lakótömb. A bejárat felől, a lejtésviszonyokat kihasználva, fél szint eltolással külső megközelítéssel is elérhető a földszinti és az emeleti szint. Az épület két fő tömegre bomlik: egy lapostető, napozóteraszos, téglával burkolt és egy toronyszerűen kiképzett, kőlappal burkolt tömbre. A két

tömeget nyeregtető fogja össze. A járható tetős tömb földszintjén található a szülői háló fürdővel, a háztartási helyiség és a vendég vécé, emeletén két szoba és egy vizes blokk. Az íves tetővel fedett torony két szintjén a konyha és a dolgozó található. A nappali és az étkező a tömbök között kap helyet, kétszintes belső térben híd köti össze a dolgozót a szobákkal. A lakótér mind az északi oldalon (az étkezőnél), mind a déli oldalon (a nappalinál) teraszokkal kapcsolódik a kerthez.

Fotók: Dévényi Sándor

PÉCS, CSALÁDI HÁZ

Tervező: Dévényi Sándor és Papp László

A telek a Tettye fölötti dombok délkeleti lejtőjén található, átlagosan 25 %-os lejtésű. A telek adottságait kihasználva az utca felől burkolt vízszintes udvar, nyugat felé, a meredekebben emelkedő telekrész alatt támfalgarázs került kialakításra. A családi ház a völgy felé kétszintes homlokzattal jelenik meg. Az alapvető lakófunkciók az udvarral egy magasságban, egy szinten találhatók. A nyitott fedélszékes tornácon át szintén nyitott fedélszékes szélfogó és hall következik. A hallból lejárát vezet az alsó (kerti) szintre, illetve feljárat a nappali keskeny faszervezetű galériájá-

ra, valamint a padlástérbe. A halltól keletre fürdőszoba, két szoba, háztartási helyiség, nyugatra az étkező-konyha található két kamrával. Az épület völgy felőli traktusában van a nappali, az ebédlő és a nyitott fedélszékes, torony-szerű kiképzésű dolgozószoba, délkeleten a szülői hálóblokk fürdőszobával és két gardróbbal. A nappali délre és nyugatra is teraszokkal, tereplépcsővel kapcsolódik a kerthez. A kétgenerációs lakás kerti szintjén garzonlakás található, nappalival, hálóval, konyhával és fürdőszobával. A szint többi részét a konditerem, szauna, valamint raktár és kiszolgáló helyiségek foglalják el.

MÜLLER CSABA

CSALÁDI HÁZ, KOLOZSVÁR

Építési engedély: 2004-ben, épült: 2004–2008 között
Munkatársak: építész: Kereszturi Barna; statika: Dáné Rozália, gépészet: Kiss Zsigmond, Égly János
Székelyudvarhelyi fiatal házaspár keresett meg a kolozsvári Tisztviselő-telepen, egy kivételesen jó fekvésű szabad telek új birtokosaiként. Éppen első gyereküket várták, de a jövőjüket sokgyerekes családként képzelték el. Úgy-hogy nagy lett a ház, de közben a család is gyarapodott, most várják a harmadik gyermeket. A telek déli fekvésével és a nagyszerű kilátással kínálta a megoldást, így a homlokzat arcszerűségében talán nincs semmi meglepő.

A gépkocsitároló aszimmetrikus helyezete teszi sajátossá, valamint a padlásteret megvilágító, nyújtott trapéz alakú, visszaugró falrészbe helyezett ablak. A ház belső tereosztását a közlekedő vízszintes tengelye, valamint a nappali központi oszlopának függőleges tengelye szervezi, ez meglehetősen tömör kifejezést kölcsönöz a háznak. Ezt hangsúlyozzák a sudarasodó, vistai kővel burkolt oszlopok is. A terasz körbefut két szinten a nappali, illetve a társalgó tengelye körül. A hatalmas kertet nem kis erőfeszítéssel Dávid Zoltán kertész munkája szelídítette barátságos pihenő- és játszótérre.

CSALÁDI HÁZ, KOLOZSVÁR

Építés: 2005–2008 között
Munkatársak: építész: Kaucsár Beatrix, statika: Dáné Rozália, gépészet: Kiss Zsigmond, Eduard Párpári
A Kakasos templomtól nem messze egy nagyon kicsi, a beépíthetőség határán lévő telekre készült a ház. A lejtő és a kilátás északi, így a jó tájolás és a kilátás között kellett egyensúlyozni az alaprajzi elrendezésben, ez ad váratlan irányt többek között a bejáratnak is. A kő és fa használata már-már klasszikusnak mondható, a kaput képzőművész tervezte kis játékosággal bővítve a ház hűvös megjelenését.

Fotók: Müller Csaba

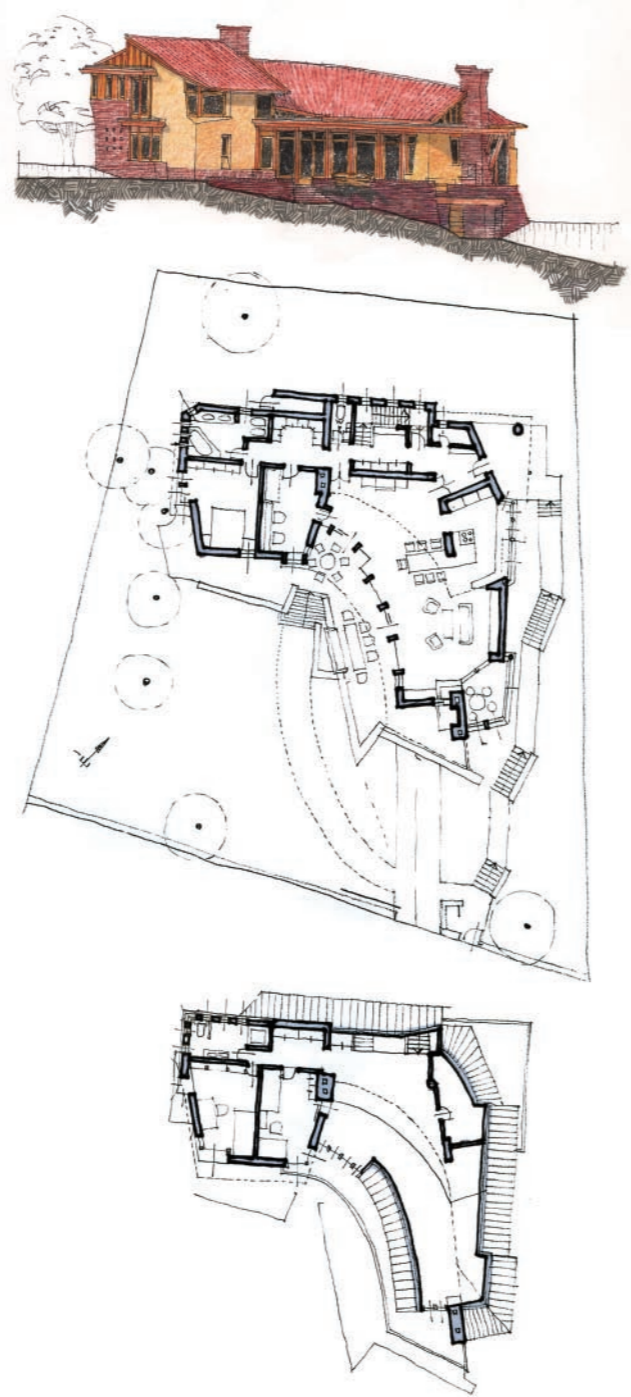

TRISKELL Kft. • TURI ATTILA

CSALÁDI HÁZ, BUDAPEST, XII.
2006–2008

Munkatárs: Terdik Bálint; szakipar: Simon Tibor
Hegyvidéki keleti lejtő, csodás kilátás Dél-Budára. Ambiciózus, professzionális szervező házaspár, gyönyörű gyermekek. Az ötlet a kilátásra, a déli külső nagy terasz köré csavarodó ház, az átmenet megteremtése a természet-terasz-fedett külső-nappali és galéria között. Sajátosan hajlított ház, déli végén két szinten lakoszobákkal, keskenyű tarkussal, íves gerinccel. A hajlítás, a deformáció az

északi tömeg tört vonalain, felhasadozó tetőszerkezetén érzékelhető. A hajlítás, a dinamika a belső térben a galéria és a tető viszonyában érezhető, a déli üvegfal felé az épület teljes megnyitással fordul. A keskenyedő teret a kandallópillér és a kiemelt télikert zárja. A terep lejtését kihasználva az utca felé, a nappali alatt található a teremgarázs.

MÉRMŰ Kft. • SZÜCS ENDRE

Változatlanul a Balaton-felvidéki munkák találják meg cégünket. Régi főprofilunk, műemlék helyreállítás csak elvétve akad. Egy-egy régi svábhegyi villánkhöz terveztünk toldást, illetve külső lépcsőfeljáratot az emeletre. Ritkán pályázunk, de az egri belváros rendezését nem tudtuk kihagyni. Egyrészt, mert a várost is nagyon szeretjük, másrészt meg azért, mert úgy éreztük, hogy a jelenlegi állapotnál sokkal többet tud a Dobó-tér. A régi katonai térképek és a kataszteri felmérés segítségével visszaállítottuk az egykori állapotot, mely sok európai középkori városmaghoz hasonlóan (München, Wrocław, Nagyszében) a főtérhez szervesen kapcsolódó kis terek füzére volt. Munkánkat harmadik díjjal jutalmazták.

Badacsonyan egy nagyon izgalmas, de ugyanakkor veszélyes munkánk adódott. Veszélyes azért, mert a Randler kereszt alatti területéről van szó, mely a Balaton-felvidék egyik legszebb helye, fantasztikus kilátással. Azt már régen tudjuk, ahonnan jó a kilátás, oda sokan is látnak. Megrendelőnk, Magyar Rafaelt, már több éve ismerjük.

Nagy területet vásárolt meg, ahol elhanyagolt szőlőterületek, romos, vagy nagyon igénytelenül helyreállított présházák voltak, valamint az egykori teraszos szőlőművelés támfalmaradványai. A szájhagyomány szerint ezeket, a sokszor egy méter széles, földbe rakott falakat olasz hadifoglyok építették az első világháború táján az Itáliából magukkal hozott szaktudással. Építetőnk több évig a kókolosszusok helyreállításán fáradozott, majd utakat épített, szőlőt telepített, és csak utána kezdett el építkezni. Az épületek hagyományőrző módon, archaizálva készülnek, apróbb gesztusokkal jelezve ma keletkezett voltukat. Funkciójuk szőlőfeldolgozás, borutakkal kapcsolatos vendéglátás, és Balaton-felvidéki múzeum lesz. Az első elkészült darabból mutatunk be egy képet.

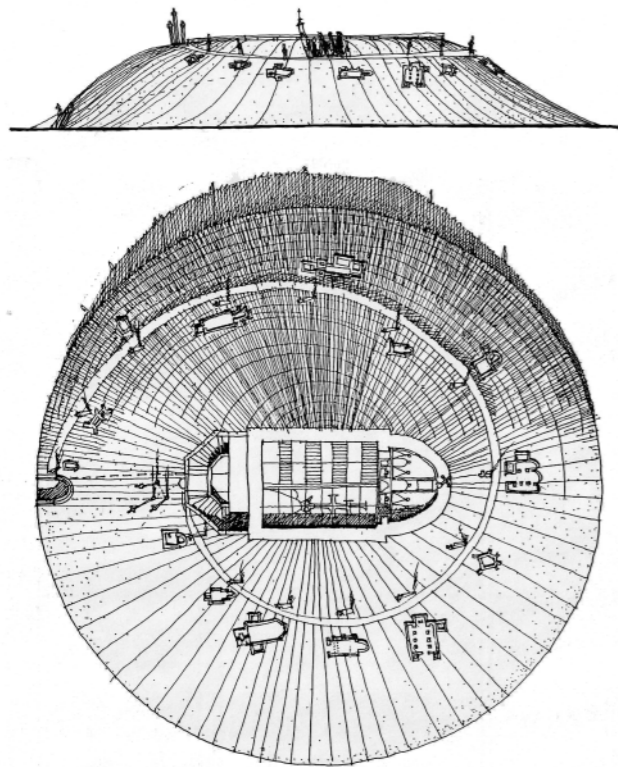
Szigliget szintén a Balaton egyik legszebb helye. Szerecsénkre megadatott, hogy kéznymunk egy pár helyen itt is megmaradjon. A kápolna felé vezető varázslatos útnak még a neve is mesebeli: *Rókarántó*. Építetőnk két telket vásárolt meg, így lehetőség adódott egy viszonylag nagy-

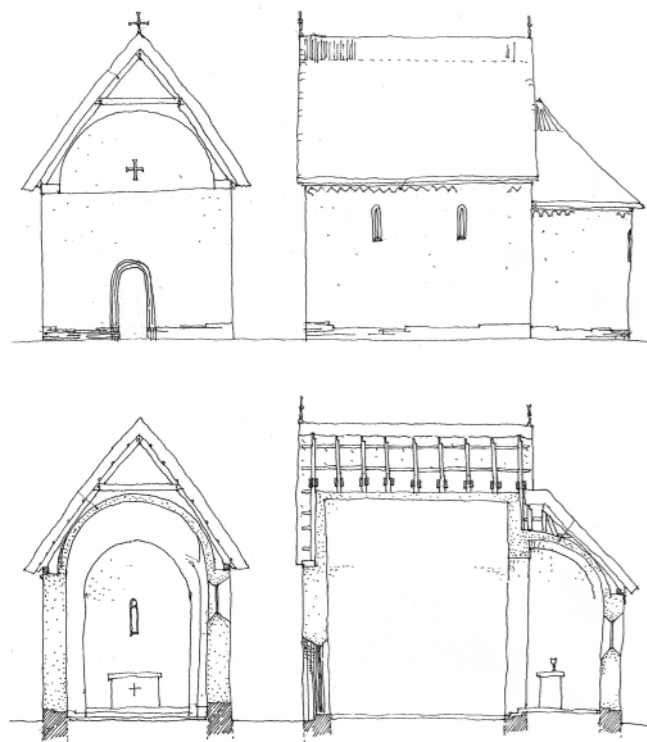
méretű nyaraló tervezésére. Ez mindig életveszélyes, nehogy nagyon kilépjünk az egykorvolt faluképből. Igaz ugyan, hogy Szigliget, leszámítva a védett ófalut nagyon elnyaralósodott, és bizony vegyes építészeti arculata sok kívánnivalót hagy maga után. Épületünk „L” alakú. Domináns része a Balaton felé tornácos oromzattal néző bütös hom-

lokzata. A környékre jellemző kétszintes, (vagy emeletesnek is mondott) présházatípusból ihletődött. Magasságát a pincerész bazaltkő felületével, valamint a kis pincegáddal gondoltuk csökkenteni. A meredek telekre való feljutáshoz szükséges kő támfalak jelenlegi ridegségét kertészeti trükkökkel fogjuk majd enyhíteni.

Fent: az első változat felül- és oldalnézete;
lent: a második változat homlokzatai és metszetei

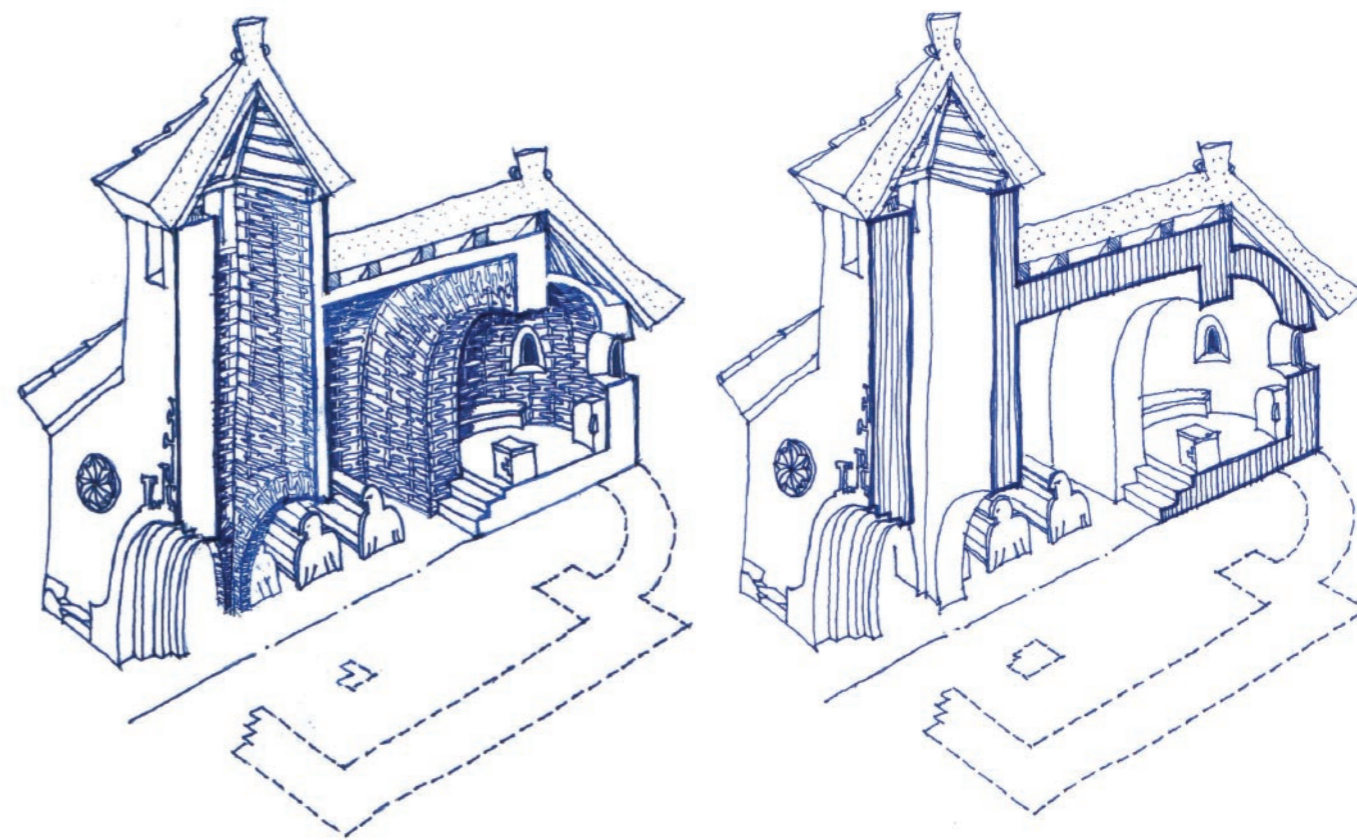
ÁRPÁD-KORI TEMPLOM BEMUTATÁSA A DEBRECENI FANCSIKÁN

Egy barátunk Debrecen határában, az úgynevezett Fancsikán megvásárolt egy nagy területet, melynek érdekességét nemcsak a népszerű pihenőhely közelsége adja, hanem az a tény is, hogy a szelíden hajló rét alatt Árpád-kori falu alussza örök álmát, és a dombocska tetején egy középkori templom alapjait tárták fel a régészek. Az egyhajós, félköríves szentélyű templom jelenleg fél méternyire bújik ki a földből kővel konzervált falkoronájával.

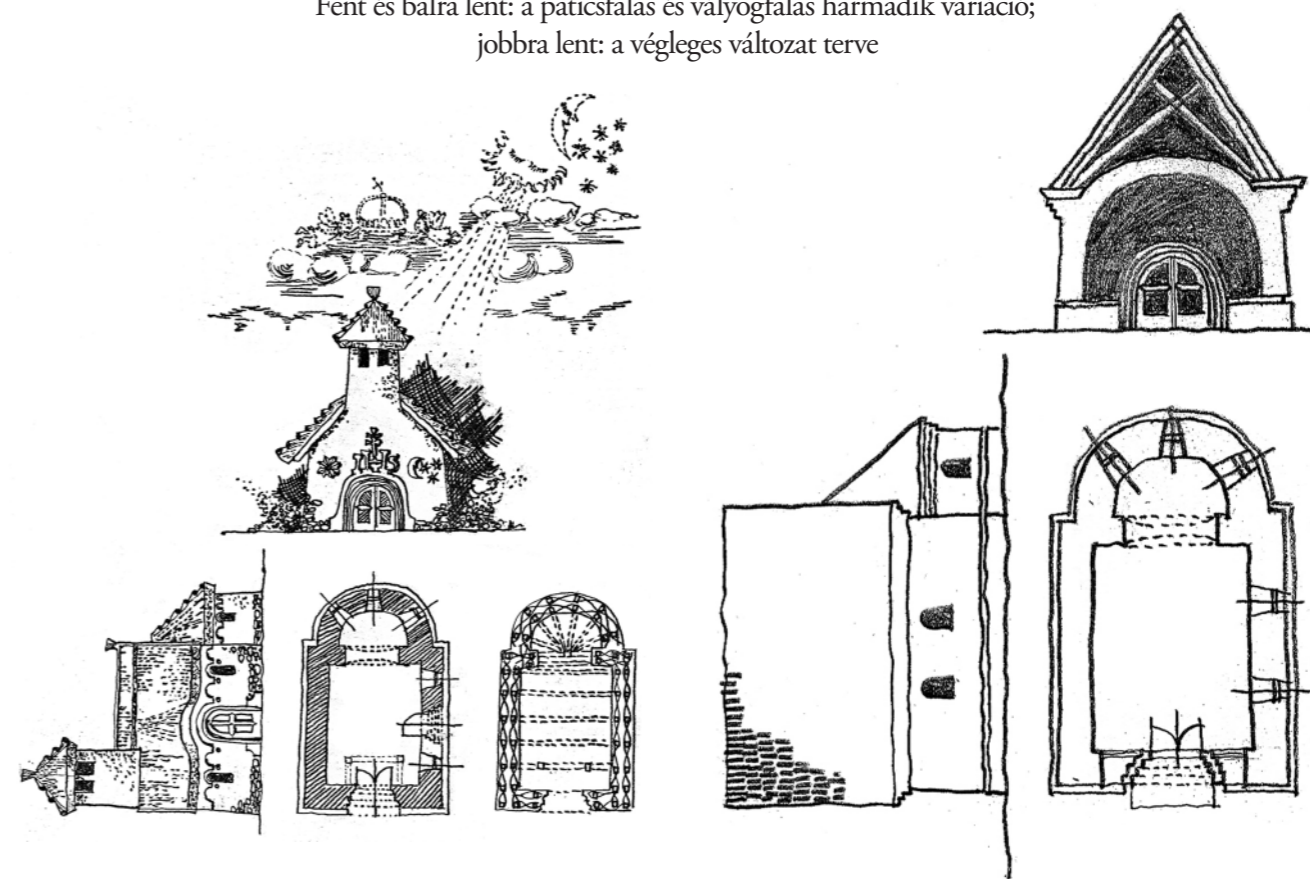
Műemlékfelügyelőségünk a rekonstrukciót nemigen kedveli, így a legcsekélyebb reménnyel álltunk neki a feladatnak. Gondoltuk, ha nem is engedélyezik, jó kis játék lesz. Kováts Ábel és Tóth Péter vándor, meg jómagam hozzákezdünk a munkához. Próbálkozásainkat a negyedik körben siker koronázta. Vázlatunkat a hatóság engedélyezhetőnek ítélte. Mellékelten bemutatjuk próbálkozásainkat. A templomot először a föld alatt kívántuk bemutatni, kissé megemelve a dombot. A dombra csigavonalban egy keresztút kanyarodik fel, melynek stációi emléket állítanak a megye – jobbra szintén a föld alatt rejtőző – középkori templomainak, azok alaprajzi bemutatásával. Ebben Rácz Zoltán publikációjának anyagát használtuk fel. A templomhajót színes üvegmenyendezet fedi. Az alaprajz formájából a Szent Koronára asszociáltunk. A zsúri viszont arra, hogy ez így nem jó.

A második variáció a középkori tömeget a feltételezhető eredetihez híven közelítve mutatta be, csak a főhomlokzat áttörésével jelezve a mű mai voltát. Ezután egy harmadikkal kellett próbálkoznunk. A templom egytornyos is lehetett. Régóta úgy gondolom, hogy a legszebb kenyérsütő kemencéinket ezek a kora-középkori egytornyú templomok ihlették. Eljátszottunk a gondolattal: mi lenne, ha most a kemencéből lenne kápolna? Felvetődött a vályogtégla, a paticsfál gondolata is. Ez a belső térben is megjelenhetett volna. Ez viszont túl játékosnak ítéltetett.

Nem adtuk fel a küzdelmet, és negyedszerre felszállt a füst. A tömeg itt is – a második variációhoz hasonlóan – megcélozza a „valaha lehetett”, torony nélküli formát. A templomtérben megjelenik egy középkori ollós fedélszék, mely a homlokzaton is megmutatja magát, mintegy a templom metszeteként, üvegfelületben úsztatva a faszervezetet és a béleletes kőkaput. Továbbtervezéskor az üvegbetonnal is kacérkodnánk.

Fent és balra lent: a paticsfalas és vályogfalas harmadik variáció;
jobbra lent: a végleges változat terve

ESZTÁNY GYŐZŐ

2000-ben kaptuk a megbízást a Veresszéki Kós-ház tervezésére. Kós Károly 1926-ban tervezett egy kisebb szanatóriumot Dr. Fogolyán Kristóf, sepsiszentgyörgyi tulajdonos részére, amely a Kászonszéki hegyekben (Kászonjakabfalva határában) a Veresszék nevű ásványvíz-forrásra épült rá. A havasokban fent, egy hegygerinc oldalában, sziklafal tövében található a ház, előtte gyönyörű tisztás. Közvetlen a meredély szélében épült a kétszintes épület, úgy, hogy a földszint hátsó fala már a terepszint alatti támfal. A meredély felőli, déli oldalon így az emelet földszintté válik. Az eredeti épület a Kós által tervezett kő- és gerendaházak tipikus példája. A földszint robusztus kőfala az emeleti parapet magasságáig felnyúlik, az épület mögötti sziklás meredélyre utalhat. A nagyobb, jobb oldali tömeg (a keleti szárny) kissé előre van tolva, ebbe ékelődik be, kissé hátrább tolva a kisebb, bal oldali tömeg, csonkakontyolt oromzattal. Az aszimmetrikus tető (a bal oldalon lejjebb nyúlik) formailag igazodik a meredélyhez. Mint azt az alapozási munkák igazolták később, a ház a szó szoros értelmében a sziklára épült.

Az új tulajdonos nagyon romos állapotban vásárolta meg az épületet, és vele együtt megvette a környező telket is. Az épületet 1926 óta is többször módosították, a keleti oldalán egy új szárnyat építettek hozzá a II. világháború után. Az államosítást követően borvíztöltőként

működött. A „Kászon gyöngye” márkanevű borvizet palackozták itt. A toldott keleti szárny teljesen ellentmond Kós tömegformálásának és sokat gyengít a ház esztétikai megjelenésén. Az új tulajdonos Kós eredeti tervéhez, illetve az épület eredeti állapotához legközelebb eső formában akarta felújítani az épületet és azt turisztikai célra (vendégfogadás) hasznosítani.

Kós eredeti tervei (valószínűleg a II. világháború alatt) eltűntek, csak egyetlen szabadkézi madártávlati rajza maradt fenn. De fennmaradt néhány eredeti fotó az 1930-as évekből. A legutóbbi 18 évben teljesen elhagyták az épületet, miután a palackozás gazdasági okokból végleg megszűnt, így az épület tönkrement. A tető beszakadt, a cserép héjazat egyharmada leesett és a beázás miatt a faanyagot különböző gombák támadták meg, köztük a házi kenyérgomba is.

Külön szakértői vélemény készült a gerendák állapotról (Anticimex kft.). Az alsó szint kőfalait az alacsony alapozási mélység miatt a fagy mozgatta meg, 20–30 centiméternyit dőltek ki az eredeti állapotukhoz képest. A gombaszakértői és a statikai szakvélemény alapján döntöttük el (a tulajdonossal együtt), hogy a megmaradt épületet teljes egészében elbontjuk és újraépítjük Kós eredeti elképzelése szerint. A bontás előtt a megmaradt épületet részletesen felmértük, rajzokkal és fotókkal dokumentáltuk, hogy semmilyen apró csomópont, ácsszerkezeti részlet vagy díszítés ne kerülje el a figyelmünket.

A rekonstrukciót úgy terveztük, hogy anyagában és geometriájában teljesen egyezzen a bontás előtti állapottal, ami a középső és a nyugati szárnyat illeti, mivel ezek eredeti formájukban maradtak fenn. A keleti bővítést végleg elbontottuk. A középső szárny emeleti részét (ezt a keleti szárny építésekor átalakították) a rendelkezésünkre álló korabeli fotók alapján rekonstruáltuk.

Csak a belső válaszfalak elhelyezésében eszközöltünk minimális módosításokat, hogy az épület az új funkciónak, illetve a mai építészeti előírásoknak megfeleljen. Például a külső kőfalakat kétrétegű falként építettük vissza, belül réglakópennyel a hőszigetelés érdekében. Elkészült a ház környezetének terve is, benne a ház melletti kis patak vízével felduzzasztott nádgyökérszénás szennyvíztisztító tóval. A ház alatti forrás a szállóvendégek részére kialakított kis fürdőt táplálja.

NAGYVÁZSONY, RAVATALOZÓ

Kultúránk része az ember és halál viszonyának története, az élők és holtak kibogozhatatlanul sokféle kapcsolatrendszer. A nagyvázsonyi temető gondozott sírkertje mindig is magán viselte az élők és holtak kapcsolatára vonatkozó képzetek rendjét. A temetőkert bejáratával szemben évtizedekkel korábban felépült régi ravatalozó átalakításával, felújításával újra kifejező módon helyreállt valami, amit halotti kultúránk rendjének és jelképrendszerének hívunk. Az új előtetővel és a hangsúlyos toronyépítménnyel az épület tömege és főhomlokzata átfordult a főbejárat irányába, és kapuszerű formájával a felvezető út irányába néz. Így vált a minimális építészeti beavatkozással kialakított egyszerű kubus, a végső búcsú, az átlépés helyévé, az élet és halál kapujává. A nyers felületek, a vázszerkezetig lecsupaszított formák mint korpusz jelennek meg, kézzelfoghatóvá téve a halál misztériumának csendjét és könnyörtelenségét. De ez a profán forma önmagát meghaladva arra is alkalmas, hogy a transzcendens hordozójává legyen, és a betonból szakrális hely szülessen. Ennek a letisztult nyelvezetnek a jelképes összegzése a nyerskő felületű torony, amely az előtető feletti részen egy acélváz keresztet formáz. A tömör, anyagszerű kőtorony – az álló ember jelképe – hirtelen csontvázszerű, lebegő alakot ölt és áttört vasvázával az ég

felé magasodó keresztpárt alkot. Olyan, mindenki számára érthető jelkép, amelyben az ember felfedezheti legmélyebb önmagát és meditációjába merülve átélheti gyarló nyomorúsága reménységét: *Kyrie eleison!*

TÍZ ÉVES AZ EGYETEMI ÉPÍTÉSZOKTATÁS KASSÁN

Szlovákia területén az egyetemi építészképzés 1952-ben kezdődött, Pozsonyban – előbb a Szlovák Műszaki Egyetemen, később a hatvanas években a Képzőművészeti Egyetemen is.

Ennek a ténynek és Pozsony aszimmetrikus fekvésének köszönhető, hogy a háromezer építészből (ebből csak 1500 a kamarai tag) ma 2000 él Pozsonyban, és csak egyharmada az ország más területein. Ezért logikus volt egy kassai építészképző intézmény felépítése.

Ezt a gondolatot már id. Malinovský Viktor, volt kassai főépítész, a kassai Műszaki Egyetem professzora megpróbálta elültetni a 70-es években, sajnos sikertelenül. Csak a rendszerváltás után élesztették fel a kassai építészképzés gondolatát a következő építészgeneráció tagjai: Martin Drahovský, Jozef Fabian, Juraj Koban, Krcho János, Pásztor Péter, Štefan Pacák, Štefan Zahatňanský, Jozef Žiaran. A megbeszélések zöme az akkoriban jól működő kassai építészklubban történt, melyet Pásztor Péter vezetett. Az ő irányítása alatt kezdődött el az építészoktatás a Műegyetem Építőmérnöki karán 1992-ben, és ugyanott alakult meg az első építészeti tanszék is 1996-ban.

Abban az évben azonban egy új kezdeményezés is történt, amely az egész projektet új vágányra terelte. A Műszaki Egyetem rektora, Miloš Somora, az akkori kassai polgármester (a későbbi köztársasági elnök), Rudolf Schuster és a pozsonyi Képzőművészeti Egyetem professzora, Bartusz György szobrász javaslatára egy művészeti kar alapításán kezdtek el dolgozni. Ez azonban nem volt összhangban az akkori Mečiar-kormány elképzeléseivel. Még ugyanabban az évben megalakult Besztercebányán a Művészeti Akadémia – de építészképzés nélkül!

Komoly hattérdiplomáciai munka eredményeként 1998. október 2-án mégis saját útjára indult a Kassai Műszaki Egyetem legfiatalabbik (nyolcadik) gyermeke, a Művészeti Kar három tanszékkel – formatervezés, építészet és képzőművészet.

Tíz év alatt 66 bachelor, ill. 36 építészmérnök végezte itt a tanulmányait. A tíz éves jubileum keretén belül a Művészeti Kar több rendezvénnyel lépett a nagyközönség elé. A rendezvénysorozat szeptember végén a 60 éves Pásztor Péter és tanítványainak közös kiállítása indította, amelyen az építész és a diákjai 50 tervet mutattak be a kassai Kelet-

szlovákiai Galéria kiállítótermében. A kiállítás katalógusában Pásztor Péter többek között a következőket írta:

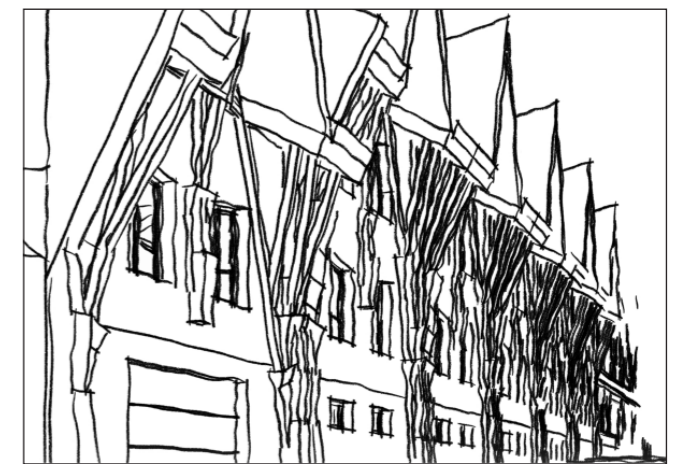
„Szeretném megragadni az alkalmat, hogy a Kassai Műszaki Egyetem Művészeti Kara fennállásának tizedik évfordulója egybeesik az én hatvanadik születésnapommal, és ezúton bemutatkozni Önöknek (tanítványaimmal együtt), mint alkotó építészmérnök, ill. tanár egyaránt. A műtermemben a következőkre szeretném megtanítani a diákjaimat:

- nem szabad másként mint ökológikusan építkezni;
- az építész minden tette a környezet javát és egészséges fejlődését kell hogy szolgálja;
- ennek a világnak megvannak a saját hagyományai, melyeket kötelezőek vagyunk megismerni és átadni a következő generációknak;
- az építészet nem csak képzőművészeti alkotás, elsősorban az emberiséget kell hogy szolgálja;
- tehetségünk Isten adománya, ezért Őt vagyunk kötelesek alkotásainkkal dicsőíteni!

A tanári küldetésnek van egy kétségteljes előnye – kötelez arra, hogy megfiatalodjunk és új terveink legyenek! Bevallom, ma több tervet hordok a fejemben, mint bármikor azelőtt. Ez alatt a tíz év alatt arról álmodoztam a tanítványaimmal, hogyan tehetnénk ezt a világot jobba.”

A kiállítást meghitt ünnepség keretében Makovecz Imre nyitotta meg. Anyagát november folyamán a miskolciak is megtekinthették a Kós-házban. A pozsonyi kiállítás a Szlovák Építészszövetség székházában nyílt meg 2009. január 15-én Makovecz Imre és Zdenek Fránek köszöntőjével.

Vázlat a Moldava nad Bodvou-i városháza bővítéséhez;
Igor Cziel és Pásztor Péter terve, 2008

VÁNDORDIPLOMA • KOVÁTS ÁBEL

Köszeghy építészeti Bt., Debrecen

Köszeghy Attila kétszázhusz éves háza, ahová először érkeztem, csodálatos helynek tűnt. Előtte sohasem dolgoztam irodában. Első munkám Köszeghy hatalmas Segner téri épületegyüttesének „auraszínekre” történő színezése volt. Aki ismeri a színekről való elképzelését, tudja, hogy ez nem volt egyszerű feladat. Mégis, az a hét, amelyet ezzel töltöttem, azt hiszem joggal borzolta a mester idegeit. Egy idő után eleget botladozásomból és hazaküldött.

AXIS építésziroda, Budapest

Megfáradva érkeztem vissza Budapestre, Dobrosi Tamás mellé második vándornak. Boldog voltam, hogy a poros Debrecen után újra itthon lehetek. Nagyon nehezen indult, erőim fogytán voltak. Először Salamin Miklósnak dolgoztam, azután Tusnád Zsoltnak. Ez volt a legnehezebb, a zebegényi Koperniczky ház módosításának eng. tervével el sem készültem, közben Tusi folyamatosan nevelt, ami az ő stílusához tartozik, sokszor igaza is volt, meg tanultam is belőle, de akkor elviselhetetlennek éreztem. Aztán Salamin Ferenc megkeresett egy Bodrogkeresztúrra tervezendő ház tervével. A megrendelő meglehetősen simlis vállalkozó volt, mindjárt kellett neki a terv, a megépült ház viszont nem is hasonlított arra. Elkezdtem Tokaj-Hegyaljára járni. Hegyalja fantasztikus hely. Hely, amelyről mindig álmodtam – pontosabban annak a romja. Az igazi kultúr-táj, Kazinczy Széphalmának vidéke. Sokkal klasszikusabb, mint amilyenek Itáliát vagy Görögországot az ábrázolások és fényképek alapján képzelem. Az a poussini táj, az a világ, amit a XVII–XVIII. század angol palladiánus főurai a birtokukon megépíteni szerettek volna. Egy éve Erhardt Gáborral vitáztunk az építészet (ki)útjáról. Ő a regionális építészetben látta azt, s föl is sorolt olyan építészeket, akiket regionalistának tartott. Nem értettem egyet vele az

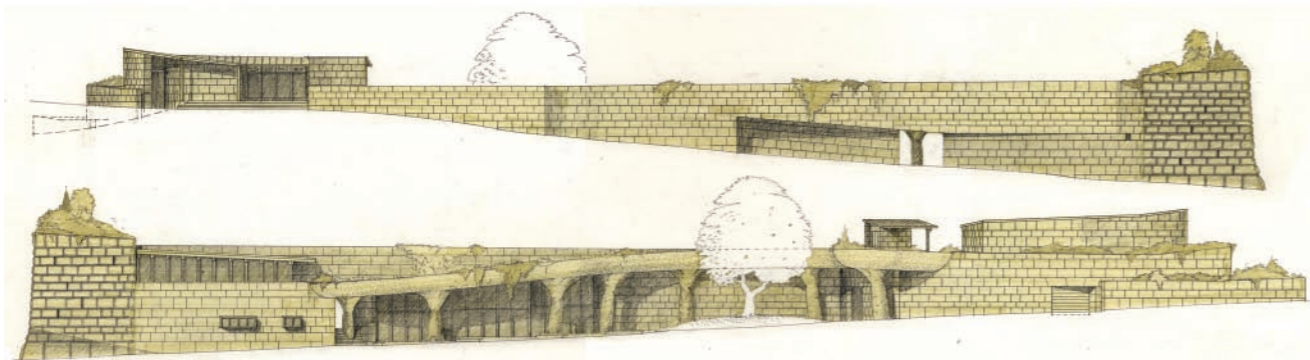
utóbbiban: ha a regionalizmuson nem provincializmust, hanem egy hely igazi mély megértését, és ezáltal az egyetemesség elérését értjük, akkor talán Salamin ma az egyetlen igazi regionalista építész. Az is hihetetlen, ahogy a lehető legmostohább körülmények között is meg tudja látni az értéket, egy iszonyatos posztkádári világban megtalálni azokat a mestereket, akik értik és szeretik amit csinálnak. El tudja magyarázni az embereknek, hogy mi a fontos, mi miért jó, és a végén sokszor még célhoz is ér. Mindezt az elbutult igénytelenség Széküllája és a Hegyaljára is egyre inkább betörő spekulációs tőke mindent fölzábló szellemtelenségének Kharübdiszé közt, fantasztikus flegmával – hogy ékesszólásra ragadtassam magam. Salától kaptam két diplomaterveket is. Az első, az abaújszántói Burkus-ház alacsony költségvetéssel épült. Nagyon lassan készült, nem is egészen terv szerint, s a legfontosabb építészeti gondolatot hordozó oszlopsor kőburkolata elmaradt. A háztól másfél méterre megmaradtak a gyümölcsfák és a szőlő, a ház igazán illeszkedik a környezetébe. Másik munkám a szegilongi „tájház jellegű borház”. Mint blikkfangos neve is mutatja ez egy EU-s pályázat keretében valósult meg egy ócska, ötvenes évekbeli pásztorház átalakításával. Egy ideig szégyelltem a csalást, utóbb, amikor szembesültem vele, hogy a helyiek hogy örülnek (az eredeti bútorokkal berendezett) helynek, és hogy szerepe kezd lenni a faluban, megkedveltem.

Sáros és Társa, Budapest

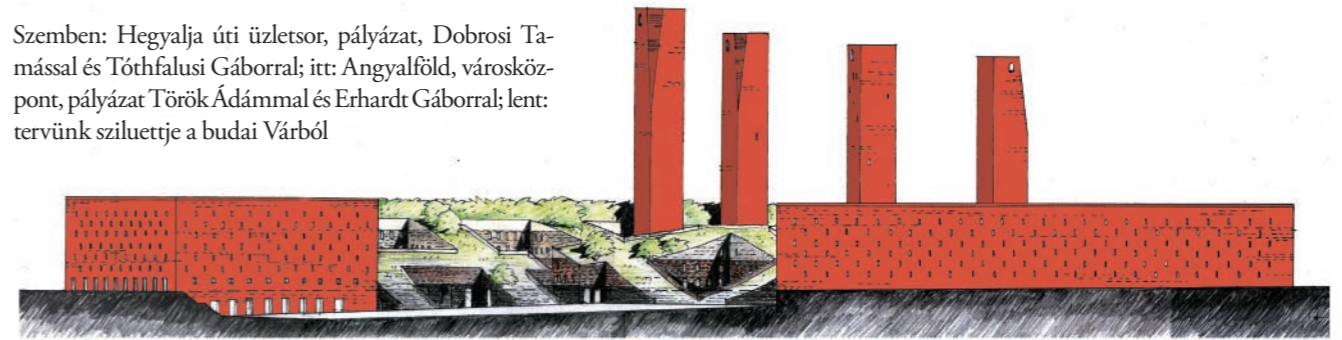
Sáros László a félévemet nem fogadta el.

Hadas Műterem, Miskolc

2002 őszén találkoztam Balogh Mikivel az 56-os villamoson. Meséltem neki, hogy fölvettem a vándoriskolára, aminek megörült és azt mondta: „gyere apámhoz”. Akiről

Szemben: Hegyalja úti üzletsor, pályázat, Dobrosi Tamással és Tóthfalusi Gáborral; itt: Angyalföld, városközpont, pályázat Török Ádámmal és Erhardt Gáborral; lent: tervünk sziluetttje a budai Várból

szó volt, Rudolf Mihály lett a második igazi mesterem, bár úgy kerültem hozzá, hogy építészetéről semmit sem tudtam (pedig akkor kapott Ybl-díjat). Munkáit nehezen tudnám valamilyen jelzővel illetni, pedig hallatlanul egységes világról van szó. Azt hiszem, nála is a hagyománynak valami mélyebb megértése munkál. A hagyománynak már-már Hamvas Béla-i értelmében, amiben ugyan csak félig-meddig hiszek, de itt mégis ezt kell állítanom. Magával ragadó volt az iroda hangulata a kopott boltzatok alatt, a finom részletek, gyönyörű tervrajzok világa. Itt külön kell megemlékezni Szamosi Endre „irodavezető-ről”. Ahogy ő rajzol, az maga a műalkotás, azt hiszem ilyenek kellene lennie minden tervrajznak.

Pagony Kert- és Tájtervező Iroda, Budapest

Nagyon vágytam arra, hogy többet tudjak meg a természet-ről, amely mindig vonzott és amelybe épületeimet mindig komponáltam. Az irodában építész kiviteli terveket rajzoltam, a növényekhez, a kerthez sajnos nemigen kerültem közelebb. Végül el kellett jönnöm idő előtt.

Makona Építész Kft., Budapest

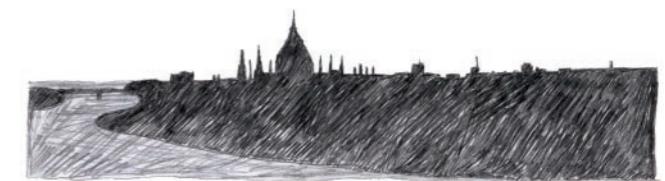
Régóta szerettem volna Makovecz Imre tanítványa lenni. Nagy élmény volt nála dolgozni, látni ahogy rajzol, de nem ültünk egy szobában, nem tudtam vele beszélgetni, megismerni gondolkodását, gesztusait. Emiatt volt kis bizonytalanság bennem, azt hiszem, a végén részben ez okozta vesztemet is. Amint az a föntiekből kiderült, gond volt a teljesítőképességemmel. Imre bácsitól több megtisztelő feladatot kaptam. Egy általa tervezett villa tervével viszont sehogyszem bírtam el. A végén a mester megelégtelt és elbocsátott. Sokak biztatására egy reggel bementem hozzá, és megkérdeztem, nem vonná-e vissza az eltiltásomat. „Hülye vagy fiam, azt már rég elfelejtettem” – mondta.

Mérmű Kft., Budapest

Ötödéves(!) vándorként kerültem a Mérműbe. Azt hiszem, sose voltam olyan görcsös, mint akkor. Bandiról él egy kép, egy mosolygós, kicsit szórakozott borozós, vidékies örök-

ifjúé, ám azt láttam, hogy sokkal összetettebb, néha kiábrándult, kicsit keserű is tud lenni. Néha mérges. Néha túl nagy kompromisszumokat vállal. Hosszabb időre volt szükség, amire rájöttem, hogy emögött sosincs rossz értelemben vett kiszámíthatatlanság. Bandi nem spekulatív építész (mint én). A saját világát adja tovább. Van Bandiban valami mesebeli, ahogy ismeri a helyeket, az embereket. Fantasztikus volt vele járni a Balaton-felvidéket. Ugyanaz az Árkadia-érzés fogott el, mint mikor Salával jártuk a Hegyalját (pedig elképzelni is nehéz nagyobb különbséget két ember között).

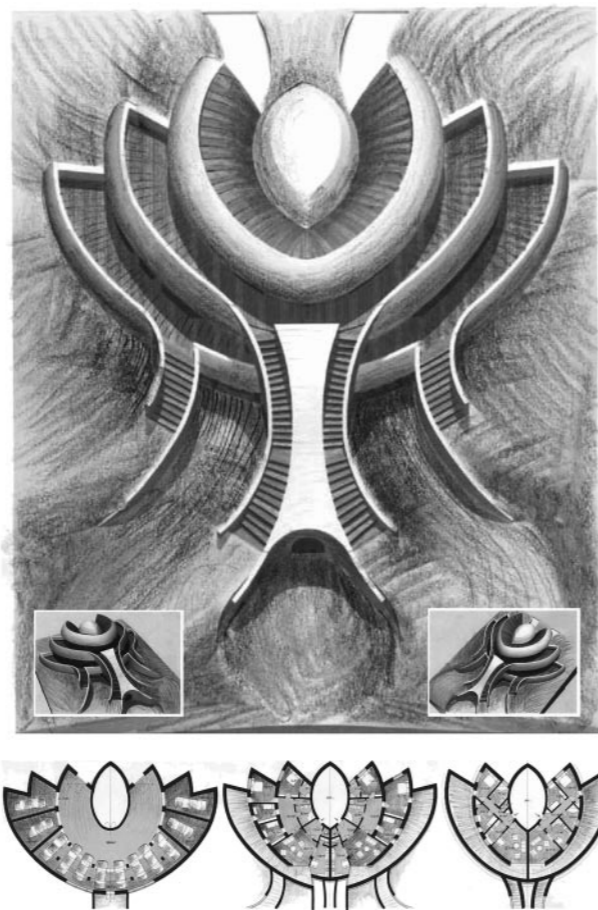
Sosem gondoltam volna, hogy legönfeledebb gyermekkoromat huszonöt éves korom után fogom megélni. Hihetetlenül jó társaság jött össze, legtöbben azóta is összefarunk, összetartunk. Hatalmas élményt jelentettek az elzászi utak, a mádi városrajzoló tábor, a különböző kirándulások (Budakalász, Órség-Graz, Pécs, Erdély), és életem meghatározó eseményét jelentették a vándorprogramok. Nagyon sokat tanultam Erhardt Gábertól, Török Ádámtól és szinte mindenkitől. Legtöbbit talán mégis a vándorpályázatokon tanultam. Sikertelenül az elméleti programok során megalapozott, közös gondolatokon nyugvó együtt munkálkodást megvalósítani. A végeredmény messze meghaladta egyéni munkáimét és megközelítette az áhított építészeti célt. Dolgoztam Tóthfalusi Gáborral és Dobrosi Tamással a megnyert és szomorú véget ért Hegyalja úti épületegyüttes pályázatán, Terdik Bálinttal a budakalászi cserkészházon, Török Ádámmal és Scherer Petrával a fára épített ház két változatán. Török Ádámmal csináltuk a komáromi beépítés két változatát és a székely ház pályázatát, végül vele és Erhardt Gáborral elindultunk az Angyalföld városközpont tervpályázaton.

VÁNDORDIPLOMA • ÖRFI JÓZSEF

A Főiskolán a könyvtárban töltött időnek elvileg a tanulásról kellett volna szólniuk – valahogy azért mégis belefért, hogy elejétől végéig kiolvassam a Makovecz könyvet is. Az ott leírtak és látottak azt mondták nekem, hogy ő egyszer a Mesterem kell legyen. Amikor már lehetett, jelentkeztem a Vándoriskolába, bízva benne, hogy leszek olyan szerencsés, hogy az ő irodájában is eltöltsék legalább fél évet. Vonzott a gondolat is, hogy három év alatt elsajátíthatok minden tudást, ami ehhez a szakmához kell.

Még a Főiskolán akartam diplomázni azzal a kápolna-tervvel, ami végül összeismertetett Makoveczcel. Diplomázni nem sikerült ugyan, mert két év sem volt elég, hogy a Pilisen lévő szent hely mélységeit megértsem, de egy vázlatlaltal bekopogtam a Mesterhez, hogy mit szól hozzá. Jelezte, hogy meg kell csinálni, de azt is mondta, hogy ez nincsen kész. Megrajzolta hát, hogyan nézne ki tornyokkal, akiknek az arcán van az a pálos kereszt, aminek a megtalálása az egész folyamatot elindította Pilisszántón. Majd rám bízta, hogy csináljak vele, amit akarok. Ezt követte egy gipszmodell készítése, a terv rajzolása, majd négy hónap alatt vándoriskolásokkal, műegyetemistákkal és

helyiekkel a kőépület felépítése. Közben egy másik kápolna tervei is megszülettek, vándorpályázatot nyertem egy szabolcsi tanyabokor temetőjének koporsós-szárnyas ravatalozójával. Pénz itt sem nagyon volt, így a következő évben az előzőhöz hasonlóan ezt az épületet is magunknak kellett felépítenünk. A vándoriskolás segítségen túl nagyon fontos volt a műegyetemisták részvétele, akik annak ellenére jelentek meg szép számban, hogy az építést nem fogadták el hivatalos nyári gyakorlatként az egyetemen.

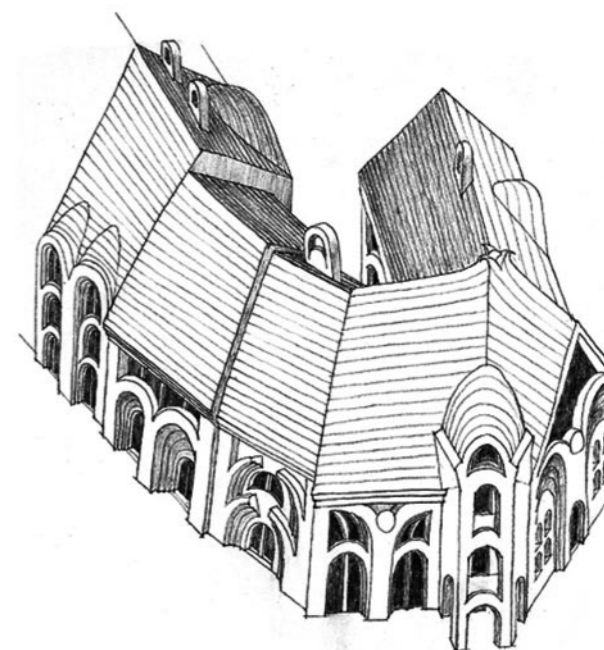
Az építkezéseken kívül, amelyeket irányítottam és végig is csináltam, dolgoztam a Vándoriskolában íróasztal mellett is, bár valószínűleg közel sem akkora hatással. Dolgozhattam és tanulhattam Kravár Ágnesnél és Szentesi Anikónál a Paralelben, Kőszeghy Attilánál Debrecenben, Sáros Lászlónál többek között részt vettem a váci főtér kiviteli tervének készítésében, és Makovecz Imrénél talákoztam több tízezer négyzetméteres tároló épület vázlat-tervétől kastélyátépítés kiviteli tervéig néhány munkával. A nála eltöltött egy év alatt nemcsak a munkák voltak ta-

nulságosak, többször volt lehetőség vele hosszabb beszélgetésekre is az építészetéről és a világról. Vándorlásomat végül Krizsán Andrásnál fejeztem be egy ipari épület megtervezésével.

Hozzáállásom a szakmához a mai napig kettős, a Mester szavaival élve „Meg kell tanulnom megülni a segemen” és „Amíg nem tanulok meg rendesen rajzolni, addig nem lesz belőlem semmi”. Most, a vándordiplomával a falon, a vándorkönyvvel a polcomon, visszagondolva az irodákban eltöltött időkre, azt kell mondjam, megpróbálok megfogadni és elfogadni a mesterektől kapott sok jószándékú intést, figyelmeztetést és jótanácsot. Most is éppen dolgozom, ki sem látszom a munkából és mindezt ülve teszem napok óta – talán nincs még veszve minden.

Szemben balra: Kállósemjén-Újfaluréti, ravatalozó; jobbra: Szekszárd, négylakásos társasház vázlata; ezen az oldalon: Komárom, Óvár, társasház vázlata; lent Pilisszántó, Boldogasszony-kápolna

VÁNDORISKOLÁS TANULMÁNYÚT

VÁNDORISKOLÁSOK LJUBLJANÁBAN

Nem tudom, pontosan mikor és hol fogalmazódott meg bennünk a gondolat. Mármost, hogy legközelebb, ha megyünk, oda kéne menni. Persze nem kizárt, hogy a Vándoriskola ljubljanoi útjának ötlete többször, több helyen, különböző emberek fejében egyaránt megfogant. Szűcs Bandi mesterünk egyszer egy interjúban úgy fogalmazott, hogy nem is építész igazán, aki nem járt még Erdélyben. Így utólag kiegészíteném a kötelező látnivalók sorát a szlovén fővárossal is.

Az építész pályára készülve fontosnak tartottam, hogy kiterjedt lexikális ismeretekkel rendelkezzem. Többek között a könyvtár szabadpolcos építészeti szekcióját próbáltam szép lassan kiolvasni. Nem szisztematikusan haladtam, hanem elővettem, ami éppen megtetszett. Így került

Žale temető, „halottak városa”, Ljubljana; fent: a főbejárat részlete; lent: a város egyik körzetéhez tartozó temetőkápolna

a kezembe a Jože Plečnik monográfia is. Egy addig ismeretlen építészeti világ nyílt meg előttem, nem tudtam hová helyezni, úgy éreztem, hogy zárványként áll az építészettörténetben. Nekem úgy tűnt, hogy nem jön sehonnan és nem vezet sehová. Gyökerei között Otto Wagner munkássága dereng fel, a végét viszont követők híján Plečnik halála jelenti. Úgy tűnik, hogy ezt az építészetet nem lehet másolni és folytatni sem. Lehet próbálkozni a tanulságok leszűrésével és felhasználásával, de a külső jegyek reprodukálása megmosolyogtató eredményt hozna. A könyv alapján még egy dolog vált világossá: Plečnik neve egyet jelent Ljubljánával, ha meg szeretném ismerni ezt a különös világot, akkor a bécsi és prágai művek meglátogatása nem elég, el kell menni a szlovén fővárosba is. Meglehetősen soká váratott magára ez az alkalom, de a Vándoriskola jóvoltából 2008. október 17. és 19. között végre sort keríthettem rá.

Hajnali indulás a Kecske utcából, a népes társaság széteszlik a járművekben, laza konvoj indult az első találkozási pont, Lendva felé. A fő programpont Makovec Imre színházának megtekintése, de az időbe belefért a tér másik oldalán álló zsinagóga bejárása is. Mint azt Csernyus Lőrinc mesterünktől megtudhattuk, a két épületnek helyet adó egykori belvárosi tér nagyot változott az elmúlt tíz évben, házakat bontottak le, térfalak tűntek el. A bajt a helytől teljesen idegen utcabútorokkal, térburkolattal és kertépítészettel fokozták.

A következő cél már a Plečnik életműhöz kapcsolódott, megnéztük a bogojinai Krisztus mennybemenetele templomot. Korábbi olvasmányaim alapján ez volt az egyik kedvencem a szlovén mester templomai közül, miután itt egy különös átalakításról/bővítésről van szó. A szűkössé vált templom eredeti hajója ugyanis a bővítés előterévé vált, az új templom tömege erre merőlegesen helyezkedik el. A hagyományos templomtájolásnak tehát teljesen ellentmond ez a felállítás, ennek ellenére a térelmény magával ragadó, ugyanúgy, ahogyan a Ljubljana külvárosában található Žale temető főbejárata és kápolnacsoportja, melyet „halottak városa”-ként emleget a szakirodalom. Itteni látogatásunk már szürkületben történt, így még inkább a helyszín és az épített környezet hatása alá kerülhettünk. Első ljubljanoi napunkat az Assisi Szent Ferenc templom megtekintése zárta, itt többen egyetértettünk abban, hogy a monumentális csarnoktemplom nem a mester legsikerültebb alkotása.

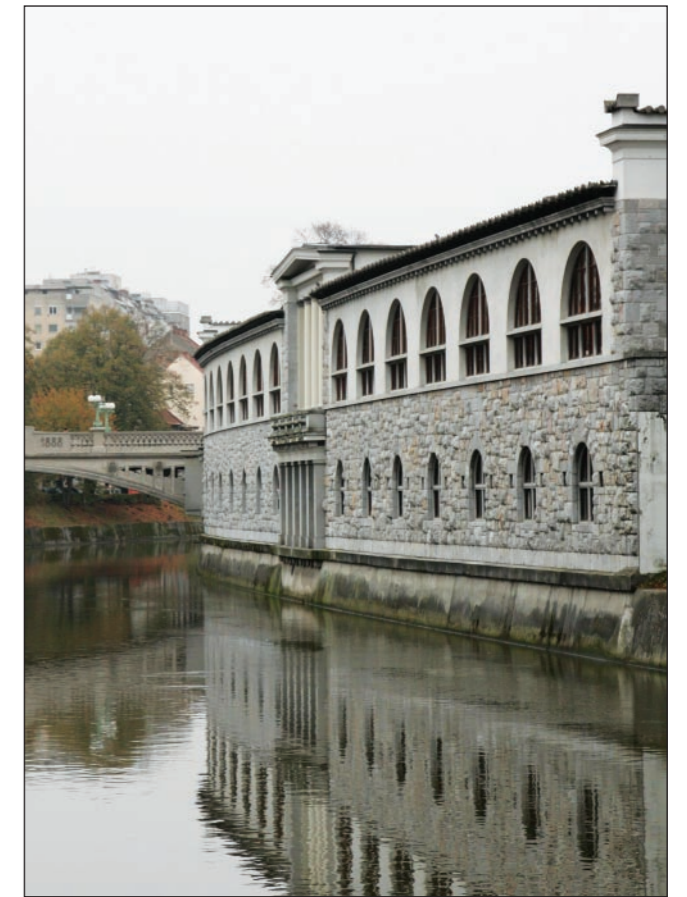
Szállásunk a belváros központjában a Ljubljana partján helyezkedett el egy többszáz éves épületben. Teljesen szurreális hely volt: egy erősen lepusztult diákszálló a folyó talán leggyönyörűbb partszakaszán. A balkáni körülményeket viszont hihetetlenül alacsony árakkal kompenzálták. Az emelet központi helyiségében estebédre gyülekezett nemzetközi társaság biztosította a háttérzajt a műanyag poharas borozgatáshoz.

A következő napunkat úgy tudnám jellemezni: Plečnik minden mennyiségben. Kiderült, hogy építészeti és urbanisztikai szempontból egyaránt róla szól a város. A városkép szempontjából szerepe olyan meghatározó, mint Bécs esetében Wagneré. Plečniknek (is) köszönhető, hogy több mint száz évvel ezelőtt kialakítottak egy olyan élhető és fenntartható városszerkezetet, amely ma is működőképes. Ennek alappillére a különböző mértékben forgalomszabályozott utcák és terek rendszere, ahol a központ felé haladva a közlekedés egyre korlátozottabb, a belváros pedig teljes egészében a gyalogosoké – meg persze a kerékpárosoké. Volna mit tanulnia Budapestnek is a szlovénektől, igaz a lépték más; Ljubljana lakossága alig 300 ezer fő.

A délelőtt egyik érdekes élménye az építész saját házában berendezett múzeum volt. Az utolsó szegig megtervezett épületek alkotójának lakóhelye többünket meglepett. A ház hihetetlenül otthonos volt ugyan, de inkább nőtt jellegűnek nevezném, mint tervezettnek. Az épület legkarakteresebb része a kert felé néző kör alaprajzú torony, melynek földszinti részén a mester háló- és dolgozószobája, emeleti szintjén műterme kapott helyet.

A megtekintett Plečnik művek sorából ezúttal kettőt emelek ki. Az egyik a piac folyóparti együttese, amelyik szerves egységet alkot a központi térre vezető hármashíd-dal. Ez a hosszúkas csarnoképület klasszicizáló megjelenésével furcsa ünnepélyességet kölcsönöz a hozzá kapcsolódó profán funkcióknak. A másik, általam megkedvelt Plečnik-ház a Szlovén Nemzeti Könyvtár épülete, mely kőfaragó munkák tekintetében a lehető legmagasabb színvonalat hozza, olvasótermének belső tere pedig már-már egy katedrális belvilágával vetekszik. A magas építészeti minőség keltette sokk elől Szűcs Endre mester vezetésével egy folyóparti kávéházi asztalhoz menekültünk. Ha már a kávéházi életnél tartunk, érdemes megemlíteni, hogy a helyieket a késő ősz sem tántorítja vissza attól, hogy a folyóparton üldögéljenek. Ha jön a zordabb idő, a forró fekete mellé pokrócot is kap a kedves vendég, így a kerti helyiségek kihasználtsága a tél beköszöntéig folyamatos.

A tanulmányút harmadik napja a folyóparti bolhapiacra indult. Az árusító asztalokon használati és kegytárgyak

A városi piac a Ljubljana partján, Ljubljana

mellett felvonult az elmúlt évszázad összes diktatúrájának minden relikviája, de a zenerajongók sem távoztak üres kézzel. A szakmai programot a barjei Szent Mihály templom meglátogatása, majd zalai borkóstolás zárta.

A Vándoriskola szlovéniai utazása méltó folytatása volt a felvidéki, Tisza menti, elzászi, tokaj-hegyaljai, őrségi és erdélyi tanulmányutaknak. Ideális esetben minden félév-re juthatna egy ilyen, hiszen hasonló szellemi feltöltődés után a munka is jobban megy...

Horváth Balázs

A Szlovén Nemzeti Könyvtár olvasóterme, Ljubljana

TEMPLOM A FALU SZÉLÉN

Jože Plečnik Szent Mihály templomáról

A templom Ljubljana mellett, Črna Vas nevű falu határában áll. Számomra a kirándulás legnagyobb élménye. Amikor először megláttam, izgatottság fogott el. Az épület egyszerre lengte körül hétköznapiság és mély szakralitás. A hegyvidéki, alpesi házak hangulata keveredett az itáliai campanilék és a Kárpátok fatemplomainak hangulatával.

A kétszintes épület az országgúttal párhuzamosan áll, rá merőleges lépcső vezet a templomtérbe, ami egyébként valahol a lépcső aljában álló két oszlopnál kezdődik, az út mellett a szabadban. Az érkező a lépcsőn vonul, emelkedik a szentély felé. Nincs más út. Érkezéskor középkori arányú nyílásokkal tagolt harangfal alatt áll. A tekintélyes torony íves nyílásokkal, lebegő lépcsővel, súlyos párkányon ülő tetőfelépítménnyel tagolt. Alsó nagyobb íve a kapu, felső nagyobb íve a harangház.

Az egyszerű, lakóházszerű tömeget ez a két hangsúlyos elem billenti a szakralitás felé. Az épülettől kissé elhúzott, vertikális harangfal és a monumentális hatású, íves kőlépcső. Az, hogy a földszinten is van valami, mellékes. Az a

plébános lakása. Az épület kőből, fából, téglából épült. A falak téglalap alakúra faragott, mégis durva kő, és nyersen maradó téglából készültek. Az egymás fölött lévő, sűrű osztásos ablakokat deszkabetétek fogják össze. Minden nagyon természetes. A belső tér fő tartóelemei beton oszlopok. Potosabban csatornacsövek, amit persze már nem vennék észre. Csak tudom. A híveknek olyannyira nem volt pénzük, hogy az építész beton csatornacső tartóoszlopokat és lépcsőkoriátoszlopokat állított be. A fedés a Plečnik épületeken gyakran megjelenő, viszonylag nagy méretű betoncserép. Az elemek a szokásostól nagyobb ívekkel tagoltak, így távolról erőteljesen függőleges osztású a tető, közelről pedig csipkézett az ereszt. Ezáltal még részletgazdagabb a ház. A T alakú kompozíció tengelyében van a szentély. Amint belépünk, szembe találjuk magunkat az oltárral. A hívek két oldalon az érkezés tengelyével párhuzamosan tudnak leülni. Ez a tér befelé fordulásra kész. Kell ennél több egy liturgikus térben? A belsőben a fa dominál, amit a helybeliek adományoztak az építésre. A betonoszlopok melletti fa oszlopok úgy tesznek, mintha nehéz terhet hordanának. De nem kemény munkát végeznek, csak fontosat. Nem tartják, hanem tagolják a nyitott

fedélszékű teret. Az oszlopokon festés, a fa elemeken faragás és egyedi bútorok elevenítik meg a kézművesség letűnt világát. Az oltár, a belső lámpák szintén Plečnik tervei szerint készültek. Mindez 1925 körül született papíron és 1937–39 között a valóságban. Jože Plečnik ekkor már hatvanas évei második felében járt. Nem törődött az építészet áramlataival. Ahogy egész életében sem. Gyakorlta a hivatását legjobb tudása és kedvenc bécsi mondása szerint: „Tartsd a szád és szolgálj tovább!“. Szolgált a helyieket, plébános unokaöccsét és a szakralitásról vallott nézetét belegyúrta a helyi anyagokba. Fába, kőbe, csatornacsőbe.

Borbás Péter

Szenben: a Szent Mihály templom az országgút felől (Tóth Márton felvétele); ezen az oldalon, lent: templombelső (Papp Tamás felvétele); jobbra: homlokzatrészetek (Borbás Péter felvételei). Az előző oldalpáron: Horváth Balázs felvételei

JEMENI TANULMÁNYÚT

Karácsony másnapján indultunk útnak, első állomásunk Istanbul volt, az iszlám és Európa közötti átmenet városa. Két nap akklimatizálódás után onnan érkezünk az arab világ egyik leghagyományörzőbb, a civilizáció által legkevésbé megbolygatott országába, Jemenbe. Sana'a, a főváros óvárosa vályogtéglából csodálatos esetlegességgel egymás hegyére-hátára épült házaival, teljesen valóságoszerű, minden skanzen-jellegtől mentes életével az európai látogató számára megdöbbentő élmény. Az épületek kora meghatározhatatlan, folyamatosan épülnek, alakulnak, a legreggibi részei akár öt-hétszáz évesek lehetnek, de az állandó átalakítások miatt ezeket a részeket nem lehet megkülönböztetni az újabbaktól. Pierre Paolo Pasolini, *Sana'a falai* című rövidfilmjének köszönhető, hogy a nemzetközi figyelem révén az UNESCO felvette a világörökségi listájára Sana'a óvárosát. Ennek ellenére nem fagyott meg műemlékként, tovább nyüzsgö meg szokott élete szerint. A látvány talán egy kétszáz évvel ezelőtti európai város hétköznapijaira hasonlíthat, leszámítva a végtelenségig lehasznált autószerűségeket, amelyek valami érthetetlen okból még mindig működnek. A belvárost övező új városrészek élesen elütnek stílusukat és életmódjukat tekintve. Az épületek architektúrája teljesen megfogalmazhatatlan, legöbbször befeljezetlen, legfeljebb annyi rokonságot mutatnak az óvárosi környezettel, hogy úgy tűnik, ezeket az épületeket sem tervezte senki.

Miután Sana'a-ban töltöttük három napot, megkezdjük hatnapos kirándulásunkat Jemen csodálatos, mind természetileg, mind társadalmilag roppant változatos vidékein. Első utunk a Haraz hegységbe vezetett, ahol kis hegyi falvakat volt alkalmunk meglátogatni. Ezek leginkább a toscanai hegyek tetején épült, évszázados, erődítménynek látszó kisvárosokra emlékeztetnek, csak éppen hat-hétszáz évvel ezelőtti, középkori állapotukban, amikor a lakóházakon még semmilyen korszerűsítő átépítés nem jelent meg, nincsenek hangulatos kávézók, üzletek a földszinten. Ezek a falvak meghatározhatatlan korú kőtoronyokból állnak, a homlokzati díszítésük fehér meszelés az ablakok körül, „addig festjük, ameddig éppen a elér a kezünk”. A házak között nem is utcák, csak afféle rések vannak, épp hogy elfér egy ember. Az egyik falu, ahová eljutottunk, egy meredek sziklacsoport tetején volt, út nem vezet oda, egy könnyebb sziklamászással lehetett megközelíteni. Fenn a faluban elsőként az tűnt fel, hogy rengeteg a gyerek, még az ilyen települések elnéptelenedése sem

várható az elkövetkező időkben. Olyan szerencsében volt részünk, hogy egy család vendégül látott minket teára az egyik kőtorony felső szintjén, így alkalmunk volt látni egy yemeni falusi lakás tisztaszobáját.

A Haraz hegységből megindultunk lefelé a Vörös-tenger partján húzódó Tihamára, nevezetesen a Hudaydah és Mocha közé eső szakaszra. Itt aztán mindenben teljesen megváltozott kép fogadott. Néha teljesen Afrikával találtuk szembe magunkat, aminek oka a szinte karnyújtásnyira lévő Szomália. Az emberek vonásain sok afrikai jellegzettséget lehet felfedezni, a bőrszínük egészen sötét, ruházatuk az eddigieknél jóval tarkább és színesebb. Az épületek az országút mentén még Sana'a külvárosi részeinél is kuszábbak és meghatározhatatlanabbak, ezt a zűrzavart még fokozza a mindenhol jelen lévő árusok káotikus forgataga. Túránk tengerparti részének legemlékezetesebb állomása Zabid óvárosa volt. Pasolini itt forgatta *Az Ezer-egyéjszaka virágai* című filmjét 1974-ben. A városrész képére jellemző, hogy Pasolininek az ezer évvel korábban játszódó film díszletéhez nem kellett egyebet tennie, csak az utcáikról eltüntetni az elektromos kábeleket. Ez az állapot '74 óta sem változott. A piacok – a bazár – az utcák fémlemezzel, fával, rongyokkal lefedett szakaszai alatt alakultak ki, az ember igazi időutazást él át.

Elhagyva a tengerpartot egy kisteherautó platóján mentünk fel ismét a Haraz hegységbe, ezúttal egy másik útvonalon Shibam, Kawkaban felé. Ez a két település egymás mellett fekszik, szintben viszont 400 méter választja el őket egymástól. Kawkabant a törökök már nem tudták bevenni, így Shibam lakosai oda menekültek fel.

Itt ért véget ért jemeni utunk, innen újabb időutazásra készültünk, ezúttal előre felé az időben. Egyenesen Dubaiba, az Al Makhtum repülőtérre érkezünk, így a lehető legélesebbnek láthattuk a kontrasztot, ami az arab világ, talán az egész világ legszegényebbjei és leggazdagabbjai között feszül. Az Emirátusokban eltöltött három napunk során megnéztük a világ mai építészetének számos „leg-”jét, lenyűgözött az a hihetetlen munka, pénz és megalómánia, amit beléjük fektettek. Ám hamar elkezdtük érezni, hogy ha nem vagyunk milliomosok, a jemeni látóvilág után kevés igazi élmény vár ránk. Dubai korántsem enged olyan bepillantást az életébe, mint Jemen, legfeljebb az irányonként hat-hét sávú autópályákon haladva ámuldozhattunk a New York babérjait elorzó városon.

Tóth Márton

Sana'a óvárosának látképe és háztetői (a felvételeket Tóth Márton készítette)

Az előző oldalpáron: Sana'a óvárosi részlet; Shibami utcakép; fent harazi falu képe; lent: Sana'a óvárosi részlet

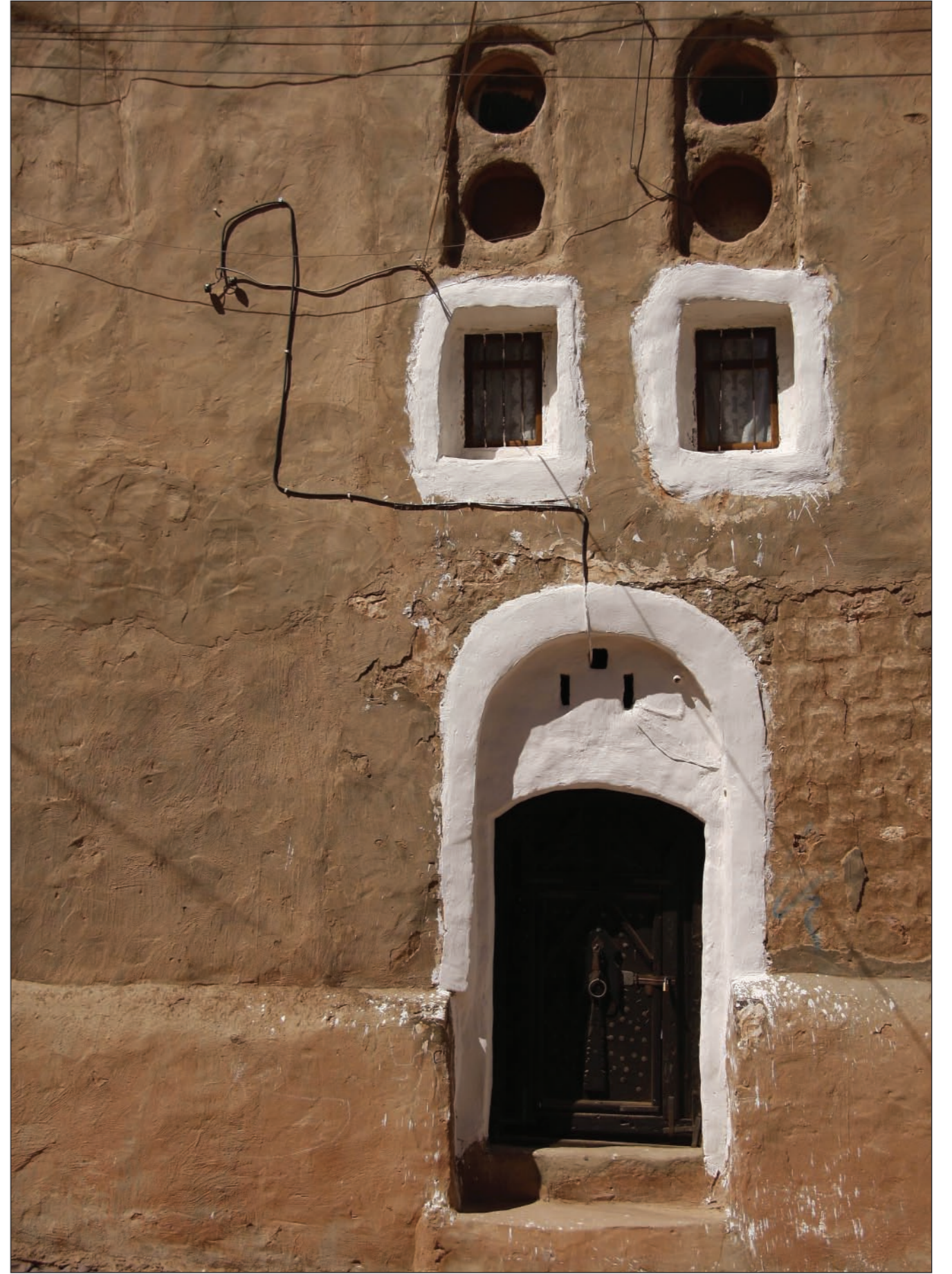
Fent: harazi ház homlokzatának részlete; lent: zabidi utcakép

Fent: Sana'a újjvárosa; lent: a Sana'a-i piac; szemben: zabidi piac; a 48-49. oldalon: harazi táj; kawkabani házrészlet

HOZZÁSZÓLÁSOK

MIÉRT OLCSÓBB, AMI DRÁGÁBB?

Ismeretlenül is tisztelem Miklóssy Endrét, kinek 2008. augusztusában kelt cikke (*Országépítő* 2008/3.) vélhetően a jobbítás szándékával íródott. Hivatkozott cikk a hazai beruházási gyakorlat tervezési és engedélyezési anomáliáit boncolgatja, éles kritikával illetve a kellő koordináltságot nélkülöző, nem megfelelő módon előkészített és hibás döntéseken alapuló beruházásokat.

A szerző által felhozott, bár nem nevesített példák között szerepel az M6-os autópálya Szekszárd – Bóly közötti szakaszának un. alagutas-völgyhidas, a médiában sok port felvert szakasza is, mint negatív és elretentő példa. Idézem: „az illetékes minisztérium egyik szakmai vezetője szóvá tette, hogy miért nem egy 50 milliárd Ft-tal olcsóbb megoldást választanak az autópálya építésben. Rögvest letorkolták, miért fáj ez neki, és egyáltalán, mi köze van hozzá? (Azóta tiltakozásul már lemondott az illető...)”.

Fenti példa kapcsán az alapvicc jutott eszembe, hogy Vászka betelefonál a teheráni rádióba, igaz-e, hogy Moszkvában Volvókat osztogatnak? Rövid időn belül bmondják a választ; a hír igaz, csak nem Moszkvában, hanem Leníngrádban, nem Volvókat, hanem Volgákat és nem osztogatnak, hanem fosztogatnak. Miért ez jutott eszembe? Mert a hivatkozott autópályaszakaszt tervező cég – az UNITEF '83 ZRt. – egyik szakmai vezetőjeként 1999-óta foglalkozom az M6 autópálya ezen szakaszának tervezésével és megvalósíthatóságának kérdéseivel és tudom, hogy a cikkben tett megállapítások egyike sem fedi a valóságot! Azok a médiákban korábban hangot kapott nyilatkozatok, megállapítások zanzásított változatai, amelyeket sajnálatos módon az építető – nem akarván felvenni a kesztyűt – nem cáfolt, tervezőként pedig nem volt felhatalmazásunk arra, hogy mi adjuk meg a felmerült kérdésekre a választ.

Nézzük meg, miről is beszélünk:

Az M6 autópálya konkrét tervezését megelőzően több tanulmány és megvalósíthatósági vizsgálat készült. Ilyen volt többek között a VÁTI által 1998-ban készített területrendezési tanulmány is, amely alapvetően meghatározta az európai V/C folyosó elemeként a jelenleg épülő autópálya nyomvonalát, egyben javaslatot tett az új határátkelő helyére is. A VÁTI (Miklóssy úr korábbi munkahelye!) igen összetett és széleskörűen egyeztetett vizsgálatok alapján tette meg javaslatát – több változat értékelését követően – ezen igen fontos hálózati elem építésére és nyomvonalára.

Tehát igenis állítható, hogy a döntést megelőzte egy igen komoly feltáró munka, amely megfelelt a *tertium comparationis*-nak, azaz az összehasonlítási alap hiánya e projekt esetében nem áll meg. A konkrét (több változatot vizsgáló) tanulmányterv készítésére és az előzetes környezeti hatástanulmány elkészítésére az UNITEF 1999-ben kapott megbízást. A tervezési diszpozíció alapja a VÁTI javaslata volt.

A fent ismertetett diszpozíció szerint készülő tanulmányterv és előzetes környezeti hatástanulmány (EKHT) széleskörű és jól dokumentálható egyeztetésen ment keresztül. A nyomvonal-változatok és azok helyszínrajzi-magassági vonalvezetése az érintett önkormányzatokkal, közútkezelőkkel, szakhatóságokkal (vízügy, természetvédelem, polgári védelem, rendvédelem stb), mező- és vadgazdálkodókkal rendre egyeztetve lett. Többször egyeztetünk az akkor aktív szerepet játszó Regionális Fejlesztési Tanács tagjaival és elnökével, és felkérésükre különböző tájékoztató anyagokat készítettünk a lakosságnak, illetve különböző fórumokon tartottunk tervismertetést és hallgattuk meg az észrevételeket, melyek közül számosat figyelembe is vettünk.

Az elkészült EKHT-t 2000-ben nyújtottuk be a Környezetvédelmi Hatósághoz, amely 2000. május 25-én kelt határozatával azt elutasította. Hivatkozásul a „mindegyik változat érdeket sért” indoklást adta. Ezután, többszöri egyeztetés és részbeni nyomvonalmódosítás után újabb eljárás következett. A Hatóság 2002. áprilisában hozott határozatában a „C” változat továbbtervezését írta elő, Szekszárd térségében a „C2”-re vonatkozó kiegészítésekkel. A többi változatot egyértelműen elutasította.

A GKM a fent hivatkozott határozatot követően (2002. május) adta ki hivatalos állásfoglalását a következők szerint: Az M6 autópályát az UNITEF „C” ill. „C2” változata szerint a Szekszárd–országhatár teljes hosszában autópályaként kell figyelembe venni, illetve továbbtervezni. Előírta ugyanakkor az első ütemű, 2x1 sávú autópályaként (félautópálya) történő kiépítés vizsgálatát, ami azt jelentette, hogy a helyszínrajzi és magassági vonalvezetést úgy kellett kialakítani, hogy az az első ütemű autópályánál is megfeleljen az előírt műszaki paramétereknek.

Az előzőeknek megfelelő részletes környezetvédelmi hatásvizsgálat (RKHT) és engedélyezési terv 2004-ben készült el. A Bátaszék–Véménd közötti szakasz, mely igen szabdalt, a hagyományos trend szerint (bevágás-töltés) került megtervezésre úgy, hogy a keresztezett és ökológiai átjárónak minősülő völgyek áthidalását az érintettekkel

Fent jemeni férfi; lent: vendégségben egy falusi „tiszta szobában”

(vízügy, környezetvédelem, vadászati felügyelet) történt egyeztetés alapján völgyhidakkal oldottuk meg. (Ezt indokolta az a geotechnikai szakvélemény is, hogy 10–12 m-nél nagyobb töltés esetén talajtörés következhet be.)

Komoly probléma volt ugyanakkor, hogy a jelzett szakaszon cca 8 millió köbméter (a Kheopsz piramis becsült térfogata 2,5 millió köbméter) földfelesleg adódott, amelynek elhelyezése igen jelentős többletköltséget jelentett. A hosszszelvény többszöri optimalizálására tett kísérlet sem járt számottevő eredménnyel, az alkalmazható tervezési paraméterek miatt. Ekkor merült fel egy alagutakkal kombinált vonalvezetés megvizsgálásának gondolata, melyet a megrendelő NIF Zrt. elrendelt a megalapozott döntés meghozásának érdekében. Az alagutas változat vizsgálatának szükségességét indokolta az a tény is, hogy a Környezetvédelmi Hatóság 2000-ben elutasító határozatot hozott a Baranya Megyei NTÁ állásfoglalása miatt, mely szerint a nyomvonal ezen a szakaszon talajvédelmi érdeket sért.

Az alapváltozatnak az alagutas változattal való összehasonlíthatósága érdekében 2004-ben elkészítettük az alagutas változat tanulmány- és rendszertervét. Az optimalizált alagutas változat került összehasonlításra az optimalizált alagút nélküli alapváltozattal. Vizsgáltunk továbbá egy alagút nélküli, támfalakkal védett, szűkített bevágással tervezett megoldást is. A változatok összehasonlítása alapvetően építési és üzemeltetési költségek összevetésével történt, de figyelembe vettük a nem forintosítható tételeket is.

Mind az általunk, mind a független szakértő által készített vizsgálat ugyanarra a következtetésre jutott – az alagutas változat az olcsóbb és az egyéb szempontok miatt is kedvezőbb. Ennek okai:

- az alagút nélküli, lapos rézsűvel nyitott változat földfölségének elszállítása, elhelyezése igen jelentős többletköltséget jelent, melyet tovább növelnek a kisajátítási költségek, és a bevágásos szakaszokon megépíteni szükséges vadátjárók – kvázi völgyhidak az autópálya felett,

- a támfalas (szűkített) bevágással tervezett változat esetében a földfölség csökken ugyan, de a cölöpalapozású támfalak költsége itt is jelentős többletköltséget okoz, és itt is szükség van kisajátításra és vadátjárók építésére,

- az alagutas szakaszon elmarad a kisajátítási költség, minimális a földfelesleg, ugyanakkor további, nem forintosított előnyökkel rendelkezik, nevezetesen:

- nincs tájseb, az alagút feletti terület érintetlen marad – művelhető, a vadállomány számára átjárható (Gemenc!)

- az alagutas szakasz télen nem fagy le, nincs szükség szócásra, csökken a balesetveszély és a környezetterhelés (talajvédelem!).

- az alagutak télen-nyáron építhetők, a kivitelezők nincsenek kitéve az időjárás viszonyosságainak – löszös talajban bevágások építése fokozottan időjárásfüggő!

- minimalizálható a meglévő közúthálózat terhelése, hiszen kb. 800 ezer (!) teherautónyi fuvar szükségtelessé válik, mivel ekkora mennyiségű földet nem kell elszállítani. Ezzel jelentős mértékben csökken a lakosságot érintő környezeti terhelés is (légszennyezés, zaj, épületkárosodás).

Az alagutas változat kivitelezési költsége 2004-es árszinten cca. 52 mrd Ft-ra volt becsülhető; az alagút nélküli változatok becsült költsége ezt jóval meghaladta; a támfalas szűkített bevágásos kialakítás esetében mintegy 55–60 %-kal, a hagyományos kialakítás esetében 35–40 %-kal (ezt tovább növeli mindkét változat esetében a jelentős mértékű többletkisajátítás költsége fordított arányban).

Összességében megállapítható, hogy az alagutas szakasz beruházási/üzemeltetési költsége alacsonyabb mint a másik két változaté, továbbá környezetvédelmi szempontból is kedvezőbb azoknál, ugyanakkor talajvédelmi szempontból az NTÁ számára is elfogadhatóvá vált és így kielégíti a környezetvédelmi engedélyben előírtakat.

A koncesszióba adást megelőzően különböző, szakmailag megalapozatlan kijelentések láttak napvilágot a szakmában és a médiában egyaránt. Mint például:

- én ismerem a terepet, minimális töltéssel és bevágásokkal is meg lehetett volna tervezni a vonalat, 500 m-rel kellett volna csak arrébb menni,

- ha bevágásokkal épülne meg az autópálya, legalább 50 mrd Ft megtakarítható lenne, a felesleges földet a közeli bányákban el lehetne helyezni,

- az alagút lobby intézte el, hogy alagutakat tervezzen a tervező, holott ilyen terepen semmi szükség azokra,

- völgyhidakra semmi szükség, a töltés aljában elég egy dupla csőáteresz, ... és folytathatnánk a felsorolást.

A NIF Zrt. – tulajdonosi döntés (KHVM) alapján (Posta Zoltán javaslatára) – kiírt egy közbeszerzési pályázatot az alagutas szakasz (mintegy 10 km) alternatív nyomvonalváltozatára. Ennek célja: megbizonyosodni arról, hogy van-e valóban olyan olcsóbb változat, amely kaphat környezetvédelmi és építési engedélyt és az adott határidőre megvalósítható. A közbeszerzési pályázatot az UVATERV nyerte el. Az UVATERV az általa készített tervet benyújtotta a Környezetvédelmi Hatósághoz, egyben kérte a környezetvédelmi engedély módosítását az általa készített, alagutak és völgyhidak nélküli, „olcsóbb” megoldásra.

A Környezetvédelmi Hatóság a tervet és az ahhoz kapcsolódó kérelmet 2007. október 31-i határozatában elutasította. A határozat indoklásában négy oldalon keresz-

tül írja le, hogy az UVATERV által készített terv miért nem felel meg területvédelmi, biológiai, ökológiai, zajterhelési, vízvédelmi stb. szempontokból. Indokolja továbbá, hogy az UNITEF által készített terv miért kedvezőbb az egyes pontok vonatkozásában. Eldőlt hát a kérdés, az UVATERV terve nem olcsóbb, mert nem megvalósítható! (A pletykák szerint Posta úr ezért hagyta ott a minisztériumot.)

A tendereztetés eredménye egyébként visszaigazolta a tervezők számításait. A többfordulós pályáztatás során, amelynek első fordulóiban az alagút nélküli változattal is lehetett indulni, „meglepő” módon az a pályázó adott olcsóbb ajánlatot, amelyik több alagút megépítésével számolt és az volt drágább, amelyik több alagutot elhagyott. Az ajánlati árak tehát fordítottan voltak arányosak az alagutak mennyiségével (hosszával). Magyarul, minél kevesebb alagút megépítésére vállalkozott valaki, az árajánlata annál magasabb volt. (Tehát jól számoltunk!) Igaz tehát az 50 milliárd Ft, csak az nem igaz, hogy ennyivel drágább a kivitelezés költsége. Folyó áron cca. ennyivel kevesebb.

Ennyi a történet dióhéjban. Akit érdekel, többet is megtudhat az UNITEF www.unitef.hu honlapjáról. Elmondhatjuk tehát, hogy azért hál’Istennek nem általános, hogy előkészítetlen, átgondolatlan és nem kellőképpen megvizsgált projektek valósulnak meg hazánkban. Persze vannak olyanok is. És valószínűleg lesznek is. És az se baj, ha ezek megkapják a kellő és jogos kritikát. De jó lenne, ha valaki, mielőtt tollat ragad, megfelelő módon utánajárna a történetnek és nem csupán a médiára hagyatkozna.

MIKLÓSSY ENDRE VÁLASZA

Az M6-os autópálya ügye igen jól világít rá a magyarországi tervezés rendszerhibájára. Épp ezért a tényleges terveket készítő személyes felelőssége bizonyos mértékben csökkenthető, de ettől a végeredmény még lesújtó maradhat.

Az M6, illetve az V/C európai közlekedési folyosó ügye számunkra, regionális tervezők számára kezdettől szorosan összefonódott az M7 Trieszt-Lvov autópálya vonalvezetési problémájával. Laposa József kollégámmal megkíséreltük, hogy ezt a nyomvonalat Külső-Somogy közepére tervezzük át, aminek a közlekedési, gazdasági, társadalmi, környezeti és pénzügyi előnyeibe nem kívánok belemenni, mindenesetre egyebek közt fölöslegessé tette volna, hogy tőle néhány tucat km-re egy másik autópálya épüljön. (Az autópályák egymástól mért optimális távolsága a nemzetközi szakirodalom szerint 200 km körül van, a közbenső területeket célszerűbb alacsonyabb fokozatú kapcsolatokkal ellátni. – Fleischer Tamás közleménye szerint.) Ám az a

vizsgálat, amely ezt alátámaszthatta volna, a legfelső szintű hivatali és más részérdekek miatt el sem készülhetett. (A VÁTI, mint tervező, csak annyit tehet ilyen esetben, hogy elkészíti a megbízás tárgyát képező térségi indokolást – ami- ben készen kapja az eldöntött nyomvonalvezetést. Hogy mi a véleményem erről a tervezési módszerről, azt hadd ne mondjam, a nyomdafestékre való tekintettel.) Annak ellenére sem készült komplex hatásvizsgálat, hogy az 1996/XXI. területfejlesztési törvény kötelezően előírta a környezeti-gazdasági-társadalmi hatásvizsgálat készítését, ami bizonyonnyal optimalizálta volna e problémát; fő célja ugyanis épp a legkedvezőbb változat kimunkálása volna. Ez a vizsgálat persze nem készült el az M6-ra sem, csak a környezeti rész munkája. Nyilvánvaló azonban, hogy ez sem foglalta magába az alternatívák közti optimalizációt – hiszen egy ilyenek közös, összemérhető munkarészben kellene megjelennie. Az, hogy egy máskor, más tervező által más szempont alapján készített tervet a hatóság nem tartott elfogadhatónak, nem jelent összehasonlítási alapot.

Sajnos a tervnek a különféle szervek-hatóságok által történt elfogadása nem meggyőző, mivel nem láthatták az alternatívát. Persze, hogy a regionális tanács elfogadja, ha közpénzből új autópálya épül a régióba!

A konkrét műszaki tervvel és annak költségeivel nem foglalkoztam. Az interneten elterjedt híradás, megdöbbentő fényképgyűjtemény és alagútomlás azonban eléggé meggyőzőnek tűnt a számomra abban a tekintetben, hogy valami nem stimmel. (Évek óta tűnődnek azon, miért kerül a magyar autópálya háromszor-négyszer annyiba, mint a horvát. Ezt a rejtélyt itt nem kívánom megfejteni, csupán elgondolkodásra méltó tárgynak tartom.)

E cikk felvetéseire részletesen nem válaszolhatok, hiszen a terveket nem tanulmányoztam át. Három észrevételem mégis van a fent leírtakhoz. Az egyik az a hivatkozás, hogy *télen nem fagy le és ezért nem kell szócni*. Ha ugyanis ezt általánosítjuk, akkor forradalmasítani lehet Európa-szerte az autópályaépítést: a továbbiakban épüljenek ezek számára mindenütt alagutak. Azt se értem, hogy ha *a löszös talajban a bevágások olyannyira megcsúszás-veszélyesek*, amiben szerintem is van valami, akkor miért biztonságosabb e löszbe alagutak fúrni. A fölösleges föld fuvarozási igényét sem értem. Ennek minimalizálására ugyanis azt a megoldást szokták választani, hogy a bevágás és a feltöltés körülbelül kiegyenlítsék egymást.

Készséggel elismerem a hatalmas tervezői munkaráfördítást. Kételyeim csupán ennek a hatékonyságára vonatkoznak, és ez az összefüggés nyomatékosan felhívja a figyelmet tervezési rendszerünk radikális reformjának az igényére.

HELYREIGAZÍTÓ LEVÉL A SZERKESZTŐNEK

Az *Országépítő* 2008/3. számának mellékletében Gerle János Csete György építéssel készített interjújának részleteit olvashattuk. A melléklet II. oldalán a kérdésre: Mitől szűnt meg a korábbi jó kapcsolat Makovecz Imre és te között? Csete György – paksi tervezést idéző egy oldalas válaszában – kilencszer hangzik el Bodonyi, négyszer Makovecz Imre neve és négyszer a „miskolciak” megnevezés, akik a Paks-ügyben, úgymond, „garázdálkodtak”(?!), most pedig csodálkoznak.

Az egész válasz oly mértékben sértő, valótlan, kifordított és félrevezető, hogy ez csak egy rossz vagy rosszindulatú emlékezet terméke lehet, amit Gerle János sajnálatosan kontroll nélkül (némi zárójeles különvéleménnyel) – a miskolciak és a tények sérelmére – leköszölt, az általunk is támogatott lapban.

Mi másképp emlékezünk. Ezért megkértem a paksi városrendezési tervekben közreműködő kollégákat, Szőke Lászlót, Sári Istvánt, Rudolf Mihályt, írják le emlékeiket. Ők ezt bőven, kitűnő memóriával megtették. A visszaemlékezésükre és személyes emlékeimre alapozva röviden összefoglalom eltérő emlékeink lényegét.

1. A „miskolciak” Makovecz Imre, Paks főépítésének felkérésére, másokkal együtt vállalkoztak a települési tervek készítésére.

2. A „miskolciak” ismerik az etikus viselkedés és kollegialitás szabályait, erről épp Csete György nyilatkozik elismerően, egy másik munka kapcsán a Magyar Építőművészet 1988/6 számában Miskolci Etika címmel.

3. Etikai normáink, s a paksi előzmények alapján mi, miskolciak kértük Makovecz Imrét, hogy Csete Györggyel együttműködésben végezzük a közös városrendezési munkát. Ez teljesen megegyezett – az ügyben igaztalanul egoistának minősített – Makovecz Imre véleményével. Tehát mindannyian természetesnek vettük és akartuk a Csete Györggyel való munkakapcsolatot, közös munkálkodást – már csak az előzmények miatt is.

4. Az előzményekhez: a nevezetes paksi Tulipán-vitához a miskolciak nem csatlakoztak, bár erre magam is kaptam némi inspirációt. Azért nem, mert az első pillanattól megállapítható volt, hogy a vita inkább ideológiai, mint szakmai. Valljuk be, hogy a Pécs Csoport az akkori lakótelepépítés problémáival kapcsolatban csak egy részét

ismerte fel a szükséges szakmai lépéseknek. Mert jó felismerés volt, hogy humanizálni kellene a nagyipari lakásépítést, az is, hogy a konyha-étkező hagyományos központi szerepét a lakáslaprajz lényegi elemévé kellene tenni. Ezen szakmai tartalmakkal egyet lehetett érteni, de a Pécs Csoport nem foglalkozott a technológia alternatív szabad lehetőségeivel, sem az új együttesek település-szövetbe való illeszkedésével, sem a település és közösség, valamint a természet kapcsolatával, vagyis a településtervezés organikus vonatkozásaival.

5. Az organikus településtervezéssel (szinte kizárólag) mi, miskolciak foglalkoztunk (szerintem a mai napig), s Makovecz Imre ezért, valamint azért keresett meg minket, mert mi rendelkezünk az Északterven belül a megfelelő településtervezési szemlélettel, ismeretanyaggal és apparátussal (ekkorra a pécsi iroda már megszűnt).

6. Szakmai szempontjaink, városépítészeti változtatási szándékaink tehát bővebbek voltak, mint a Pécs Csoport ezirányú szándéka, melybe Csete György munkája korlátozás nélkül beilleszkeszhető volna. De ebben a bővebb közelítésben ő a gondolkodás eltéréseit látta, ettől idegenkedve az első megbeszélés után feladta a kreatív együttműködést és a sértődés útjára lépett. Ez személyes döntése volt, szerintem erre nem adott okot az, hogy a miskolciak más-hol keresték a problémát, s lényegi értetlenséget mutat, ha valaki ezt „garázdálkodásnak” minősíti, s nem veszi észre, hogy ezzel a pécsieket támadókhoz hasonlóan viselkedik.

7. A miskolciak azért is állnak értetlenül az *Országépítő*-ben leírtak és minősítésük előtt, mert abban a hitben élünk, hogy kapcsolatunk Csete Györggyel jó, hiszen a paksi együttműködés egyoldalú megszakítása után a Kósházban kiállítást rendeztünk a Pécs Csoportnak, mint ahogy előtte Makovecz Imrének. (Akkor nem lettünk ezért megdicsérve, erre ma akár büszkéek is lehetünk.)

8. Mi, miskolciak, azt hittük eddig, hogy Csete Györggyel, ahogy Makovecz Imrével is jó viszonyt ápolunk. Személyesen is többször kezdeményeztem kettejük – szerintem más okok miatt – megromlott viszonyának feloldását. Ez nem sikerült. Örülök a mostani közeledésnek, de a miskolciak az említett baráti közvetítő szerep helyett nem kívánják igaztalanul a bűnbak szerepét eljátszani.

Miskolc, 2009. március 3.

Az érintett miskolci építészek nevében (is)

Bodonyi Csaba DLA

Valkay Zoltán A PANNON HÁZ APOTEÓZISA

(a szerkesztő által erősen rövidített változat, Valkay Zoltán építészeti elméleti fejtegetései bővebben a 2006/I. szám mellékletében olvashatók – G. J.)

Írásom témája az oromparti Gere-féle tanyaház, egy Svédországba szakadt zentai házaspár tárgyi kötődése családi hagyományaihoz és szülőföldjéhez.

A Felsőhegyhez közel eső Kalocsa-völgy szépséges torkolatánál lévő tanya a feleség, Gere Mária világba indulásának origója. Itt nőtt fel, a gyerekkor, a világra rácsodálkozás emlékei mind ide kötik. A tizenöt-húsz éve Svédországban élő orvos-patológus házaspár a nagymama szerint sehogy sem tudta megszokni a messzi északon. Ahogy az évek múltak, elhatalmasodott rajtuk a lemondó „miért hazajönni” kérdése. Mostantól kezdve minden megváltozik. Hosszas latolgatás után Mária újraépíttette szülőházát – elvárása csak az volt, hogy az új ház legyen igazi bácskai tanyaház, mint a régi. Olyan helyet alakított ki az elpusztult tanya helyén, ahová gyerekei és ők maguk is egyre nagyobb örömmel látogatnak el. A házzal lányai számára biztos képet teremtett szülőföldjéről, egy bácskai tanyáról. A nagymama – akit a régi ház lebontása a leginkább érintett – különösen örül, hogy az unokáknak megtetszett a mesebeli házikó.

A tervezésbe azzal a tudattal kezdtem bele, hogy az archetípuson keresztül az alkotó megfogalmazhatja szakmai manifesztumát. A mágikus középpel bíró parasztházból indulok ki. Mi magyarok a házban a szellem, a gondolatiság megnyilatkozását keressük. Hogy a valamikori Pannon-tenger lágy hullámai között el ne sülyedjen a ház, a talaj beszippanó ereje ellen tenyeres-talpas, íves oszlopokkal vettem fel a küzdelmet, ami oldott kerekiséget is biztosított a háznak. A talajból való kinövés és az arra való támaszkodás érzete, keveredik a háznál: a vonzás és a talponállás ereje egyszerre van jelen.

A magyar parasztházról az embernek könnyen annak antropomorf felépítése jut eszébe. Ha valaki ránéz a Gere-

ház déli végére, könnyen megállapíthatja, hogy „népi barokkos” kialakítású. A barokkos kibli azonban (ami az előző házra való tekintettel követelmény volt), tüzetesebb vizsgálat után átváltozik angyallá. Az angyalszárnyak a baloldalon el sem tűnnek, a háznak tehát látható védőangyala van, mint a hely szelleme és szerelmes géniusza.

A homlokzati kompozíció, a rejtett mandorla-motívumok együttes üzenete: az individualitás divinizálása a harmadik szem alakjában. A kiblit nézhetnénk a magyar hármashalom motívumának is, valójában a hármastag-zódás szimbóluma.

Úgy mondja a hagyomány, hogy új templomot a régi alapjaira kell emelni. Ez talán érvényes a lakóházakra is. A lebontott tanyaház helyébe épülő újnál erre külön figyelünk. A déli homlokzat vonala azonos, a kemence s annak kéménye körülbelül a régi tűzhely helyére esik. A régi ház hatalmas mestergerendáját is beépítettük az új épületbe.

A ház szakrális elemei: a harmadik szemet jelképező okulusz, a tűzszentély kemence, a Boldogasszony-oszlop. Közülük az első különösen fontos, mint a magyar ősvallás-jelkép átfogalmazása. A parasztházakban a tisztaszoba két ablakszeme között a régiségben tükröt tartottak. Itt a harmadik szem a Lelkiismeret Aranytükréként világít a házba.

Február 14-én, Magyarkanizsán került sor a vajdasági magyar építészek III. téli találkozására. Előadásokat tartottak: Tóth Vilmos (Magyarkanizsa), ifj. Horváth László (Kishegyes/Bp.), a KHR-Kör (Kun Dorottya, Bp.; Horváth Szilvia, Kishegyes/Bp.; Rózsa Sára, Magyarkanizsa/Bp.), Beck Zoltán (Topolya), Jánosi János (Bp.), Vattai István

(Zenta), Valkay Zoltán (Magyarkanizsa), Dömötör Gábor (Szabadka): Tóth Zoltán (Bp.), Pióker Károly (Kúla). A találkozó keretében került sor Dömötör Gábor, Gordana Prcic Vujnovic, Anca Bratuleanu és Ana Maria Biro: *Temesvár-Szabadka-Szeged urbanisztikai és építészeti fejlődése az 1918–1941 közötti időszakban* c. könyvének bemutatására.

IN MEMORIAM

ÁRVA VINCE (1932–2008)

Árva Vince atya elment közülünk, mert Keletről eljött érte a Fehér Barát, ki még gyermekkorában meghívta őt a Fehér Barátok rendjébe, s kinek kezébe letette az Egy Égi Rend megtartásának örök fogalmát. Elment, de csak fizikai valójában. Elment, hogy az egységes égi rend testet öltéséért áldozatot vállaljon, hogy álljon vissza az ősi rend. Bízva a magyar nemzetben, mint ahogy elődeitől ő is ezt kapta. Minden hazáját szerető, hitét megtartó ember számára örököül hagyta, hogy közös imával, énekkel, engeszteléssel és liturgiával kérjük Nagyboldogasszonyunkat, a magyar szenteket, köztük Boldog Özsébet, valamint az összes pálos remete barátot a Szent Szellem által, hogy járjanak közben Mindenható Urunknál, Jézus Krisztusnál, hogy mentse meg hazánkat a halálos veszedelemtől, állítsa vissza a teremtő ősi rendjét és az Őt képviselő Szent Koronánk jogát, ősi hitünk szerint szeretettel gyűjtsa újra a remény lángját, segítse Boldog Özséb szentté avatását, valamint támassa fel a törvénytelenül jogfosztott, Boldog Özséb által alapított ősi magyar pálos rendet.

Így Vince atya emlékére kérünk mindenkit, akit illet és aki teheti, ősi hitünk köz-ös-ségének jeleként fogjuk meg egymás kezét és köszöntsük egymást a szeretet és a békejelével, hiszen az általa szeretettel és Pilisszántó közösségének egyetértő erejével Özséb sírja felett állított kereszt, igaz az égetés jelével, ma is áll, hirdetve a 759 évvel ezelőtt alapított rend egyetemes létét, jogfolytonosságát.

Árva Vince atya élete fő céljának, az 1250-ben, magyar alapítással létrejött ősi pálos rend újjászervezését, a lelkiség felélesztését és Boldog Özséb szentté avatását tartotta. Vince atya meggyőződéssel vallotta a levéltári és rendtörténeti kutatásai alapján, hogy a pálos rend „Szentkereszti” kolostora és temploma Pilisszántón, az öreg temetőben van, s ezt régészeti feltárással is alátámasztotta. Ennek ellenére van olyan szakember, aki nem csak ezt, hanem Özséb létét is kétségbe vonja. Történészek, régészek, mind a mai napig véleménykülönbségen vannak az eredeti, ún. anyakolostor helyének meghatározásában. Egy részük esküszik a Kesztlőc mellett található gótikus pálosrendi romokra és mereven elutasítja a pilisszántói középkori templomromok pálos létét, míg a másik részük ennek az ellenkezőjét vallja. Sajnálatos módon, mindent kizáró

bizonyíték egyik helyszín mellett sem szól, csak az ott 1270. január 20-án eltemetett rendalapító és az őt követő két utódja holttestének megtalálása volna perdöntő bizonyíték. A pálos hagyomány, mely még elevenen élt Esztergomban az 1800-as évek közepén, hiszen ekkor történt az első visszatelepítési kísérlet, főpásztori szinten is tudni vélte, hogy az anyakolostor helye Pilisszántó volt. Álljon itt Scitovszky János bíboros, esztergomi érsek 1856-ban kiadott Esztergomi Főtemplom 1856-diki augusztus 31-dik napján végbement Fölszentelésére című munkájának részlete: „Boldog Eusebius esztergomi születésű, fiatalkorában lett esztergomi kanonok: de szíve mindig a remete élet után vágyott. A Pilis hegység völgyeiben sok istenfélő remete tartózkodott. Ezek ismervén Eusebius kanonok jó szívét és hajlamát, őt Esztergomban sokszor meglátogatták, kiket mindig szívesen fogadott. Végre Vancsay érsek engedelmével búcsút vett az esztergomi káptalantól, s mint remete a Pilishegység völgyeibe költözött. Pilis-Szántó mellett volt egy hármass barlang, itt vette lakását Eusebius, s a sz. kereszt tiszteletére egy kis remete kápolnát épített. Ott élt tehát Eusebius, többször társalkodván a hegység többi remetéivel. Egykor ily látást vón. Szétszórt tüzeceket látott, melyek végre egy csomóba olvadtak össze. E látványt ő így magyarázta: a szétszórt tüzecek a szétszórt remeteket jelentik; illenék tehát, hogy valamint a szétszórt tüzek egy gomolyba mentek át; úgy a remetek is egy házba gyűljenek össze. Ez időtől fogva azon volt Eusebius, hogy a magyar remeteket összegyűjtse. Elment ezért a Pécs vidékén lévő ireghi remetekhez is, sőt elment Rómába IV. Orbán pápához is, kinél aquinói sz. Tamás közbenjárására kihallgatást nyert. Eusebius megalapította a remete barátok rendjét, ő volt azoknak első elöljárója vagyis provinciálisa.”

A temetésről idézzük P. Gyéressy Ágoston Boldog Özsébről írt könyvéből a rendalapító halálát: „Bár szemében gyilkos láz csillog, hangja mégis elég erős. Kéri Testvéreit, hogy folytassák azt, amit Isten akaratóból megkezdtek. Szeressétek ezt a Rendet, szeressétek Reguláját, szeressétek a közös élet gyakorlatait... S miután elbúcsúzott tőlük külön-külön s megáldotta őket, hálát adott Istennek minden jótéteményéért, a Testvérek szeretetéért s imádkozott értük s a Rend jövőjéért, majd a haldoklók szentségeiben buzgón részesülve, Jézus és Mária legszentebb nevével ajkán csöndesen és sugárzó arccal szenderült el az Úrban: 1270. január 20-án, alig 70 éves korában, remetéskedésének

24-ik, rendfőnökségének 20-ik esztendejében... Ott temették el a szent kereszt tiszteletére emelt kápolnában.”

A Boldog Özséb alapította ősi pálos rend gyásznapjaihoz vezető út

A XVIII. század egyházellenes politikája a pálos szerzeteseknek sem kedvezett. Ezekben a megalázó és vészterhes időkben II. József, ki nem volt hajlandó magát megkoronáztatni a keresztény államiságot és a Szent Koronát megjelenítő Szent Koronával, s így az ősi törvény szerint önként lemondott a törvényes magyar uralkodói joggyakorlásról, az 1784-ben kiadott rendeleteivel a Boldog Özséb által alapított ősi pálos rend kormányformáját felforgatta, előjáróinak jogkörét megnyirbálta. 1786. február 7-én koholt vádak alapján, jogtalanul kiadott feloszlatási rendeletével az ősi pálos rendet nyilvános működésétől megfosztotta. („Mivel tudomásunkra jutott, hogy a magyarországi pálos rendben és tartományaiban a kolostori fegyelem teljesen aláhanyatlott, jónak tűnt előttünk, hogy nevezett rend tartományainkban teljesen eltöröltessék, javai a Vallásalaphoz csatoltassanak, tagjai pedig, ha alkalmasak, alkalmaztassanak az iskoláknál vagy a lelkipásztorkodásban, ha pedig nem, akkor nyugdíjaztassanak.”) A ma Magyarországon működő, lengyel központú magyar pálos rendtartomány – Vince atya levéltári kutatásai alapján – bizonyítottan nem azonos az Esztergomi Boldog Özséb által alapított ősi renddel, mert VI. Pius pápa Apostolici Sedis Auctoritas kezdetű, Rómában 1784. december 3-án kelt brevéjében két évvel annak feloszlatása előtt kimondta a lengyel tartomány függetlenítését a rendfőnök joghatósága alól, vagyis a lengyel tartományt korábban kivette az egységes, Boldog Özséb alapítása óta

jogfolytonos OSPPE rendfőnökének joghatósága alól, bár ez ellen a Jasna Góra-i pálosok hevesen tiltakoztak.

A Boldog Özséb alapította ősi pálos rend újjászületéséhez vezető út

Az 1918-ban kiadott Egyházi Törvénykönyvhöz alkalmazott pálos konstitúciót 1930. május 29-én XI. Pius pápa jóváhagyta. A Religiosas virorum Familias kezdetű apostoli levélben a pálos rendről ezt írja: „A nevezett rend, amelynek tagjai most közös életet élnek, ősrégi eredetű, bár a Szentszék szabályos jóváhagyását csak a XIII. században nyerte el.”

A magyar pálosoknak a rend nyilvános gyakorlásának kisebb megszakításokkal bíró 150 éves szünetelése után 1934-ben sikerült újraéledniük, mikor lehetőség nyílt „a pálos lelkiség” hazatelepítésére Lengyelországból. A rend ősi magyar szellemiségének kibontakozását azonban megakadályozta a lengyel irányítású alárendeltség és a kommunista diktatúra, amely 1950-tavasán ismét feloszlatta a rendet. Ekkor hazánkban a pálos szerzetesek száma 38 volt, és bár nagy részüket bebörtönözték vagy internálták (ketten közülük vértanúságot szenvedtek), a tagok toborzása titokban folytatódott, így jött létre az ún. klandesztin (titkos, rejtett) pálos rend. Kockázta a meghurcoltatást és a bebörtönzést, a rejtőzködő novíciusok és szerzetesek rendszeresen találkoztak, fogadalmat tettek, tanulmányozták a rend történetét, titokban élték a pálos hivatást. 1956 után tovább folyt a titkos rend üldözése. Amikor 1961. február 7-re virradó éjszakán Páter Bolváry Pál rendfőnököt letartóztatták, Páter Árva Vince vette át a pálosok vezetését.

Vince atya 1932. október 14-én Rimócon született. Gimnáziumi tanulmányait Pápán végezte. A teológia

befejezése után 1959. június 14-én pappá szentelték. Különböző kápláni helyek után – miközben az ötvenes évektől aktív tagja és vezetője lett a titkos pálos rendnek – 1968-ban Esztergomba került könyvtárosnak, 1970–73 között a Keresztény Múzeum igazgatója volt. 1976-ban került a márianosztrai plébánia élére. 1982. augusztus 22-én a lengyelországi rendfőnök is megerősíti a titkos Rend vezetésében. 1984–85 között a Római Magyar Intézet növendéke, ahol a szentté avatási kongregációban diplomát szerez. 1985-ben Lékai László, esztergomi érsek hivatalosan is megbízza Boldog Özséb szentté avatásának elérésével, az ehhez szükséges dokumentumok összegyűjtésével. A rendszerváltáshoz közeledve mindent elkövet, hogy a pálosok nyíltan gyakorolhassák tevékenységüket és jogi rehabilitációban részesüljenek. Ennek érdekében felterjesztette Rómába a titkos pálosok névsorát, akiknek szerzetesi mivoltát a Szentszék 1989. május 20-án elismerte. 1992. február 17-én pedig a Legfelsőbb Ügyészség rehabilitálta a meghurcolt pálosokat.

A lengyelországi központú pálos rend természetesnek vette, hogy a magyar alapítású pálos rend lengyel vezetés alatt fog újraindulni. 1989-ben 4 kolostorban kezdődhetett el a lengyel vezetés alatti pálos élet és ezzel egy időben P. Máthé Pétert nevezték ki megbízott tartományfőnöknek. Közben a magyar állam Vince atya közbenjárására visszaadta a pálosoknak a budapesti Nagyasszonyunk Szikla-templomot, ahol csaknem 40 éves kényszerszünet után, 1989. augusztus 27-én mutattak be újra szentmisét. 1990-tól a Szikla-templom igazgatója s a rend országos gondnoka lett. Ettől az időtől kiéleződött a feszültség a lengyel vezetésű rend és Árva Vince között, aki a fokozatosan előkerült bizonyítékok alapján döbrent rá, hogy ő valójában nem a Boldog Özséb által alapított Első Remete Szent Pál Szerzetének Rendjében (Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae) van, hanem az eredeti szellemiségétől és lelkiességétől eltérő (egyébként jóindulatú) lengyel pálosok között. 1994-ben a lengyelek „megkérlik”, hogy hagyja el a rendet, de ezt Rómában – az error invicibilis (legyőzhetetlen tévedés) figyelembevételével nem hagyják jóvá, viszont a renden kívüli életet javasolják számára és közlik vele, hogy még nem alkalmas az idő a magyar rend újraindításához. Ettől kezdve különböző helyeken lelkipásztori szolgálatot látott el. Nyugdíjazása előtt mint a „Boldog Özséb alapította pálos rend legyőzhetetlen tévedés alapján lévő örökfogadalmas tagja” Pilisszántón élt és dolgozott, miután a Vatikán, a lengyel pálosok kezdeményezésére, 2004. május 28-án kelt határozatával kinyilvánította, hogy P. Árva Vince nem tagja többé a lengyel központú rendnek. Ezután

„Árva magányában” már csak a szentté avatás teljes dokumentációjának összeállítására és a pálos lelkiség belső lángocskáinak szétszétadására szentelte életét.

2008. december 13-án, halála előtt egy nappal, a pálos rend teljes körű pápai jóváhagyásának 700. évfordulóján munkatársai közvetítésével az MVSZ elnökének további ügyintézésre átadta Boldog Özséb elkészült, 17 kötetbe rendezett szentté avatási dokumentációját.

Árva Vince atyát 2008-ban nyugdíjazása, s így Pilisszántóról való elköltözésének kényszere megakadályozta, hogy augusztus 15-én a Pilisszántó-Csíksomlyó pálos zarándoklaton részt vegyen. Úgy döntött, hogy az utat november 17–19 közt teszi meg, hogy hálóját leróva megköszönje a Csíksomlyói Szűzanyának azt a lelki támaszt, amivel befejezhette a szentté avatási peranyag összeállítását, hogy a Magyarok Világszövetsége felvállalta az ügy végigvitelét, és hogy kérje a Szűzanya közbenjárását a püspöki karnál és a Szentszéknel, hogy vegyék pártfogásukba a szent ügyet. Miután ezt megtette, november 19-én este a csíksomlyói kegytemplomban áldozott, ezután érte szállásán a végzetes baleset. Marosvásárhelyi életmentőnek tűnő műtétje után december 10-én szállították Budapestre, de állapota fokozatosan romlott. 2008. december 14-ére virradóra megtért Teremtőjéhez.

Az ősi magyar pálos rend valós tényeken alapuló történetének feltárása és nyilvánosságra hozása, a rend helyreállítása a nemzetünk teremtett lelkeinek megmeneküléséhez és felemelkedéséhez vezető út kulcskérdése, ahogyan ez az ősi igazság Pázmány Péter szájából is elhangzott: *Et tu Hungaria, mi dulcis patria, cum Paulinis crescis, et cum itidem decrescis.* (Te is Magyarország, édes hazám, a pálosokkal fogsz növekedni és ugyanazokkal fogsz hanyatlani.)

Kívánjuk, hogy Vince atya végakarátának megfelelően álljon vissza az egységes önálló ősi rend, ahogyan ezt az 1308. december 13-án Budán kelt oklevél záradéka is biztosítja: „Egyszóval tehát egy embernek se legyen megengedett ezt, az adományozásunkról és a kinevezésről szóló oldalt megsérteni, vagy azzal meggondolatlanul és elbizakodottan szembeszállni. Ha valaki azonban előre felteszi magában, hogy ezt megkísérli, az a mindenható Istennek és a boldog apostoloknak, Péternek és Pálnak haragját fogja magára vonni.”

Miskolc, 2009. január. 15. Remete Szent Pál napján

Rostás László

(Az emlékezés szerkesztő által rövidített változata)

IN MEMORIAM

Az olvasóknak is megvan a maguk sorsa. A könyvek megkeresik a nekik való olvasót, ennek nem elhanyagolható lehetősége a könyvajánló. Majd egy éve gyűlnek azok a könyvek, amelyeket a Reménybeli Olvasó szíves figyelmébe szeretnék ajánlani, mert hálás vagyok, hogy véletlenül rámtaláltak. Az egyiket egy barátom ajánlotta, a másikra a szerző hívta fel a figyelmemet egy beszélgetés során, de színesebb történet is akad: a harmadikra meglepődve figyeltem fel a kirakatban, arra vágyva, hogy belelapozzak, ha hozzájutok, s már aznap este telefonált régi ismerősöm, hogy elhozná nekem a könyvet, amelyet jó barátja írt, s ha jónak látom, írjak róla. A negyedik éppen akkor került a kezembe, amikor egy tanulmány írásában végképp elakadtam, ő pedig egyszerre megvilágosított, hogy merre tovább. Az ötödiket ajándékba kaptam, a legjobbkor, mert egy másik tanulmány megírásában volt nagy segítségemre. Remélem tehát, lesz, akinek épp jókor jön ez az ajánló.

• Tematikai időrendbe sorolva a könyveket, az első Rudolf Steiner 1904–05-ös előadássorozata. A német teozófusok számára két pünkösd közé feszített előadások a pünkösd okkult értelmezéséről, mint az emberi szellem szabadságának ünnepeéről szólnak. Steiner előadásról előadásra bontja ki a kozmikus emberi fejlődés számára alapvető jelentőségű és azt értelmező mítoszokat, azaz az emberek számára felfogható és továbbadható formába csomagolt, nélkülözhetetlen útmutatásokat, és ismerteti az azokat teremtő ezoterikus körök tevékenységét. Így esik szó a görög misztériumokról, a rózsakeresztesekről, a templomosokról, a manicheizmusról, a szabadkőművesekről (és a szabadkőművesség történetének mélyén rejtőző eredeti, elfelejtett impulzusokról). Ennek a lenyűgöző panorámát felrajzoló előadássorozatnak a középpontjában – ezért különösen fontos, mondhatom, kötelező olvasmány – az építés misztériuma áll. Az építése, amely minden apró gesztusában a kozmikus építés része, ami tudatosan vagy öntudatlanul, de mindenképpen teremtő aktus, amely a világot és a jövőt közvetlenül formálja. Amelynek a külső, a lerombolt (jeruzsálemi) templom megépítését követően a belső templom felépülését kell szolgálnia: hogyan válhat maga az ember Isten nevének – az Énnek – helyévé, megszentelt templomává. A kozmológia, amelyet Steiner más, későbbi műveiben részletesen leírt, nem tekinthető át a születés és halál közé zárt életből, de mindnyájan folyamatosan részesei vagyunk újratestesülő énünk révén.

A könyvben nem könnyű elmélyülni, Steiner sajátos gondolatfűzése a megszokott befogadást megnehezíti. A fordítás szóhasználat, néhol botlásai e nehézséget fokozzák, úgy is felfoghatom, az olvasót fokozott figyelemre kényszerítik. (*Rudolf Steiner: A templomlegenda és az aranylegenda. Genius, a Magyar Antropozófiái Társaság kiadása, 2007. fordította Drahos Sándor*)

• Dr Szilágyi András neurológus és pszichológus, emellett szenvedélyes gyűjtő. A gyűjtőknek abból a fajtájából, aki úgy talál rá érdeklődése tárgyára, mint rendelt hivatására, és onnan kezdve nincs nyugta, ameddig az utolsó összegyűjthető objektumot gombostűre nem szúrta. Eközben a gyűjtendő jelenségre vonatkozó minden ismeretet is begyűjt, ami óhatatlanul magával hozza a források kritikus értékelését is. Így lesz – nemegy példa van hasonlóra a legkülönbözőbb tudományterületeken – amatőr gyűjtőből egy tárgykör avatott tudósává, legalábbis abban az értelemben, hogy a lehetséges ismeretek legteljesebb körének birtokosa.

Dr Szilágyi András rotundákat gyűjt, könyve a kárpát-medencei középkori centrális templomok eddig legteljesebb katalógusa. Táblázatokba, rendszerbe illisztve ismerteti mindazokat a körtemplomokat, amelyek létéről írásos emlék, régészeti lelet tanuskodik. Közli a rájuk vonatkozó forrásokat, helyszíni bejárásai alapján megerősítve vagy helyesbítve azok állításait. Választ keresve a gyűjtemény darabjainak eredetére, építéztörténeti összefüggéseire, kénytelen volt áttekinteni a vonatkozó szakirodalmat, személyesen tanulmányozni a Kárpát-medencétől távol eső emlékeket is. Ezért a leltár kiegészül a könyv felét kitevő építéztörténeti összefoglalóval a szakrális funkciójú centrális épülettípus évezredek átívelő történetéről, fejlődéséről, formaváltozatairól. Ez a történelmi elemzésekkel kiegészített összefoglaló jól tagolt, jól áttekinthető rendszerre, lényegre törő megfogalmazásai miatt minden építéztörténet iránt érdeklődő számára élvezetes olvasmányt jelent. Sajnálom, hogy a szerző ragaszkodott saját rajzainak közléséhez, ezek az ábrák a kötet szakmai hitelét gyengítik. (*Dr Szilágyi András: A Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai. Semmelweis Kiadó, 2008.*)

• Klein Rudolf úgy cikázik az építészeti témák között, mint előadóként Japán, Izrael, Magyarország és Szerbia egyetemei között. Mint teoretikus írt a századfordulóról, jeles

kortárs építészekről (Peter Eisenman, Tadao Ando) és különösen sok tanulmányt a zsidó művészetről. Új könyvében a Dohány utcai zsinagóga építéstörténetét dolgozza fel, de messze túlmegegy építéstörténeti dokumentáció keretein. Egyfelől azért, mert a kötetet saját, a szöveget értelmező fotói kísérik, ami lehetővé teszi az épület értékeinek vizuális átélését, másfelől, mert magát a művet és a művet létrehozó építési szándékot és felfogást kulturális jelenségként értelmezi, behelyezve azt egy európai kontextusba. Ez utóbbin belül a zsidó identitás építészetben belüli megjelenésének elemzése bír számomra a legnagyobb jelentőséggel. Más tanulmányaiban részletesebben kifejtett nézeteit nagyon világosan foglalja össze a kötet utolsó fejezete, ami érthető magyarázatot ad arra a jelenségre, hogy a zsidó építészek milyen jelentős szerepet vállaltak a magyar nemzeti szecesszió kibontakoztatásában és elterjesztésében, s hogy ugyanez a jelenség miért kapott egyúttal kortársi kritikát is, amelyre mindeddig érzelmi indokokat találtunk. Klein Rudolf a magyarázatot a zsidó (és iszlám) építészetben meghatározó antropomorf ábrázolási tilalomra vezeti vissza. A kezdetektől fogva arra törekedtek a zsinagóga-építészetben, hogy az épületszerkezetek, mint pl. pillérek antropomorf utalásai rejtve maradjanak. Ehhez el kellett leplezni, fátyol mögé kellett rejteni, fel kellett öltöztetni a szerkezeteket. Ez a gondolat a XIX. században váratlanul általános eszménnyé lett Gottfried Semper nagyhatású „öltözet-elméletében”, amelyet Klein szerint viszont maga az iszlám építészet ihletett. A századfordulón aztán ez a szecessziós törekvések által felkarolt elmélet, amely Magyarországon elsőként és a legtisztábban Lechner Ödön munkásságában jelent meg, tálcán kínálta a lehetőséget, hogy az ősi tilalmat a kortárs eszme mezében formálják újjá. Lechner a nemzeti kultúra üzenetét hordozó lepelbe burkolta a maga szerkezeit, s ez tökéletesen alkalmas módszer volt a más indíttatású leplezésre. Ráadásul „a magyar népviseletbe öltöztetés”, amire a legszebb példa a szabadkai zsinagóga épülete, összhangban volt a határozott asszimilációs törekvással is. A kötet száznál több fényképe e századfordulós jelenség egyik legfontosabb és közvetlen előzményét jelentő romantikus épület fantasztikus formagazdagságát mutatja be. A belső berendezés egy része Feszli Frigyes munkája, akinek fő művében, a hányatott sorsú Vigadóban éppen a részletek java pusztult el. (Klein Rudolf: *A Dohány utcai zsinagóga. Terc, 2008.*)

• Az építészet utolsó másfél évszázadának történetét le lehet írni a világkiállítások építészetével, hiszen az a mindenkor iszmények reprezentációját jelentette. Az első, az 1851-es

londoni mindjárt a kor legjelentősebb alkotásával, a Kristálypalotával vonult be az építészet történetébe, de az 1889-es párizsi világkiállítás nagy gépcsarnokának és az Eiffel-toronyának az építészet fejlődésére és az építészetről alkotott kép megváltozására tett hatását jól ismerjük. 1900-tól vált rendszeressé a nemzeti pavilonok építése, így a már korábban kialakulóban lévő gondolat, hogy egy-egy nemzet a saját építészet-eszményét tudja a nagyközönség elé tárni, innen kezdve vált máig tartó szellemi küzdelemmé. (Olimpiát is írhatnák, hiszen eleinte a világkiállítások és az olimpiák közös rendezvények voltak.) Ezáltal egy-egy nemzet saját identitását tükröző építészetfelfogását, annak időbeli változását is figyelemmel lehet kísérni és egy kiállítás esetében össze lehet hasonlítani más nemzetekével. Gál Vilmos kötete nem kizárólag az építészetéről szól, viszont a világkiállítások történetét a magyarok szereplésének szemszögéből követi végig. Következtesen, azonos szempontok szerint veszi sorra ezeket a nemzetközi eseményeket, bemutatva a magyar kiállítók politikai-gazdasági helyzetét, kiemelve az országról a legfontosabb üzeneteket közvetítő, a legnagyobb sikereket elérő kiállítókat. A korabeli idézetekkel, bő és szemléletes képanyaggal kísért kötet izgalmas korrajzok sorozata számtalan különös, aligha ismert történettel. A szerző többtucatnyi ország helyi közleményeit és a magyar sajtótudósítások óriási halmazát feldolgozva ad képet a kiállításokról, az egész rendezvényt és az egyes kiállítók kínálatát ritkán látott élvezetes és pontos stílusban bemutatva. Így különösen izgalmas láncolatot alkotnak a századfordulótól napjainkig épített magyar nemzeti pavilonok, Bálint és Jámbor, Maróti, Tőry és Pogány, Györgyi Dénes alkotásai, a brüsszeli, a sevillai, a hannoveri pavilon. (Gál Vilmos: *Világkiállító magyarok. Holnap kiadó, 2008.*)

• Szegő György önéletrajzi albuma a hetvenes-nyolcvanas-kilencvenes évek magyar művészeti színpadán megfordultak számára minden keserűségével együtt édesen nosztalgikus olvasmány, amely mégiscsak a tovatűnt ifjúság korát idézi, igaz, annak szélsőségesen szürreális kulisszái között. Szegő építész és belsőépítész, konceptuális művész, kiállításrendező és -tervező, színházi díszlettervező, tanár és utazó, építészetkritikus és -teoretikus, folyóiratszerkesztő és különösen ebben a műfajban túlélőművész. Miközben elképesztő aktivitással dolgozik, egyszerre különféle területeken és mindenütt eredményesen, beszámolóit rendre kudarcokról szólnak, a befogadás értetlenségéről és ellenséges hozzáállásáról. Munkájának intenzitása, tevékenységének sokoldalúsága és saját érzékenysége révén ezek a

beszámolók nagyon pontos látóképet adnak ezekről az évtizedekről, a mazochista nosztalgizáción kívül az ifjabb korosztályok számára egy ma már felfoghatatlan (sok tekintetben mégis nosztalgiaival is nézhető) világról adnak érzékletes képet. Annak az elmúlt világnak, így visszatekintve, mintha egyetlen hatalmas színpada lett volna, amelyen előbb-utóbb mindenki megfordult, bármely művészeti ágban alkotott is: irodalmárok, festők, színházi emberek, építészek és mintha támogatottak és tiltottak között sem lett volna akkora távolság, személyes távolság, mint a kulturális élet mai, magukra utalt szereplői között. (Szegő György: *Álomtervező. Tesz-vesz album földi, színpadi és csillagmesékkel. Ráday könyvesház, 2008.*)

Gerle János

• Világosan megmutatni, hogy világvége nem lesz, hanem van, és mindez miattunk, a mi bűneink miatt következett be, nem népszerű mesterség. Meszlényi Attila túlélőkalauzában, e breviáriumszerű, tömör, élvezetes olvasmányban mégis sokkal több a szeretet, mint az ostorozás. Szerzője rokonszenvesen nem mentegetőzik, amiért mindannyiunkat tegez, a többes szám első személyt mégis gyakrabban használja. Nincs bűnbak, a világot nem ők (a tőke, a mul-

tinacionális cégek, a gazdagok) tették ilyenné, hanem mi magunk, mindannyian. A könyv részben jóféle összefoglalás: az ökológia alaptételei, a természettel való összhang gyakorlati teendői, az alternatív közgazdasági modell, a tudatos vásárló eszménye és egy új világrend terve sokaknak ismerős lesz. Aztán van, amit egyébként is gyanítottunk, például, hogy szobabiciklizni testedzés céljából, majd autóval munkába menni legalábbis ésszerűtlen, de inkább kínos. De akadnak olyan részei is ennek az élet minden területére kiterjedő kis könyvnek, amelyek döbbenetesen újszerűek, akár vitára is ingerelnek. A meddőség erény lehet? A saját készítésű ajándék ritkán jó megoldás? Túl sokat foglalkoznánk a lelkünkkel, az önismerettel? Aki szereti az értelmes érveket, biztosan élvezni fogja a vékony kötetet. Aki pedig őszintén irányt, világos elveket keres fémesen csillogó, az önérdeket, az egyén kényelmét minden elé helyező korunkban, az sem csalódhat benne. Honlapja is van: tulelokonyv.hu.

Fanyalgók: tessék vitatkozni a leírtakkal. De észérvekkel és érthetően és szeretettel és szépen, magyarul és emberül, és persze újrapiáron, mint Meszlényi. (Meszlényi Attila: *A világvége illemtana. Túlélőkönyv. Ad Librum, 2008.*)

Rumbold Éva

TÁJ-KÉP

Az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézete, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Budapesti Corvinus Egyetem, a Szövetség az Élő Tiszáért, az Alkalmazkodás a Klímaváltozáshoz – MTA–BCE Kutatócsoport közös programot dolgozott ki TÁJ-KÉP – Tiszai Alföld Jövőkép címmel a „részvételi jövőkép-építés” módszertanával. A tanulmány rövidített, társadalmi és parlamenti vitára bocsátott szövegéből idézünk részleteket.

A fő célkitűzés a Tiszai Alföld hosszú távú jövőképének megfogalmazása a helyi szereplők, érintettek részvételével. A kiinduló feltételeket az alábbiakban határozták meg:

- A fosszilis energiakészletek hozzáférése korlátozottá válik, felhasználásukat gyorsan és drasztikusan csökkenteni kell.
- A klímaváltozás keretében a szélsőséges meteorológiai események, azok egymást erősítő hatásai sokkal gyakrabban fognak előfordulni. A telek enyhébbek és csapadékosabbak, a nyarak forróbbak és szárazabbak lesznek. Nőni fog az árvíz- és aszálykockázat, a vízkészletek (és a természeti erőforrások) felértékelődnek.

ek megjelenését a munkaerőpiacon, de használható diplomát többségüknek nem ad a kezébe. Szükséges a rendszer kritikai felülvizsgálata.

- A középszintű szakoktatás, a gyakorlati képzés színvonala süllyed, a kétkezi munkák nem vonzóak, érdekelhető szakmunkáshiányt okoznak.
- A Tiszai Alföld a globális folyamatoknak kitett, termelési és piaci helyzetében gyenge érdekérvényesítéssel bíró, sérülékeny gazdasági alapokon nyugvó térség, melynek önállósága, öngondoskodási képessége, tulajdonosi és térszerkezete jelentősen leromlott.
- A Tiszai Alföld természeti kincsei, erőforrásai (táj, talaj, víz, levegő, biodiverzitás, genetikai diverzitás, ökológiai rendszerek, védett fajok) jelentős értéket képviselnek, nemcsak európai, hanem globális viszonylatban is. A természeti értékek és a táj ökológiai potenciálja jelentős lehetőségeket rejt magában.

A kevésbé sérülékeny, a táj ismeretén keresztül önvédelemre képes, a globális változásokhoz alkalmazkodó, az ökológiai terhelés tájleptékben történő minimalizálására törekvő, a negatív folyamatokhoz alkalmazkodni képes, a helyi adottságok fenntartható használatára támaszkodó Tiszai Alföld elérése érdekében a hazai szakértők a következő feladatokat tartják a legfontosabbaknak és legsürgősebbeknek:

1. Helyi és kistérségi közösségek önrendelkezésen alapuló önszerveződésének előmozdítása

- Agrárszerkezet-váltás: a nagytömegű gabonatermesztés csökkentése a hazai gabona-önellátás megtartása mellett. A mezőgazdasági termékszerkezet változatosabbá tétele, a tájak adottságainak és hagyományainak megfelelő alaptermékek előállítás, helyi feldolgozása.
- Biztosítani kell a térségben az önrendelkezés jogát és lehetőségét. Ehhez nélkülözhetetlen:
 - A Földtörvény azonnali módosítása, rendezése, a területek (parcellák, gazdaságok, öblözetek vízgazdálkodásának) üzemszabályozásának rendezése.
 - A helyi gazdálkodók földhöz jutásának, ésszerű méretű birtoktestek kialakulásának elősegítése az üzemszabályozás és a Nemzeti Földalap segítségével.
 - A hazai gazdálkodó egységek többségét alkotó kis- és közepes méretű gazdálkodók előnyben részesítése a támogatási és jogi szabályozási rendszerben.
 - A regionalitás azonnali fejlesztése a valós kistérségi önrendelkezés kialakítása érdekében, decentralizáció. Helyi, regionális szabályozórendszerek fejlesztése, melyek például elősegítik a helyi termelést, feldolgozást és értékesítést.

– Kistérségekben a helyi termelési-gazdálkodási rendszerek, hálózatok fejlesztése, mely elősegíti a térségi szintű fogyasztási, gazdálkodási-termelési együttműködést, csökkenti a függőségi viszonyt a globális tőkektől, piacoktól és az általuk teremtett gazdasági, foglalkoztatási és biztonsági problémáktól.

– Kistérségi képviselői demokrácia megvalósítása. Kistérségi, helyi szinten erős, jogokkal rendelkező területi önkormányzatok kell, amelynek igazodnia kell a táj, a kultúra, a gazdaság által kijelölt határokhoz.

2. Szemléletváltás segítése a rendszerben gondolkodás fejlesztése érdekében

- Fogyasztóvédelem megerősítése, fogyasztók tájékoztatása a fogyasztott termékek társadalmi, egészségügyi és környezeti hatásairól. Olyan címkék kötelező bevezetése, amelyek kifejezik a termék hozzájárulását a helyi közösségek, tájak fenntarthatóságának alakulásához, az egészség és munkahelyek megőrzéséhez.
- A iskolai és felnőttképzésben az oktatás helyett a szerves tanulás feltételeit kell megteremteni. A jelenlegi tantárgystruktúra helyett a világot egységben és rendszerben látó és kezelő ismeretekre és szemléletre van szükség. A helyi ismereteknek több helyet kell kapniuk az iskolában.
- Korszerű (táj)gazdálkodási ismeretek oktatása, naprakész ingyenes szaktanácsadói rendszer a helyi gazdálkodók számára.
- Elő kell segíteni, hogy a helyi közösség megismerje környezetének adottságait, erőforrásait, történetét. Szeresse szülőföldjét, éljen lehetőségeivel és fogadja el korlátait.
- A (táj)gazdálkodás, mint életforma gyakorlati támogatása és népszerűsítése.
- A fejlesztési folyamatok lassítása. Olyan sebességgel kell ezeket végrehajtani, hogy a társadalom a programokra fel tudjon készülni, valós részvétele biztosított legyen. Nem gyorsan rosszat, hanem lassan jót és emberközelit kell teremteni.

3. A helyi közösség a helyben rendelkezésre álló erőforrásokra alapozza megélhetését, ezek fenntartható használata (minimális ökológiai terhelés) mellett

- A természeti erőforrások használati költségeinek értékelését be kell építeni a gazdasági értékelési folyamatokba.
- Áruszállítás minimalizálása, a szállítás ökológiai kárainak beépítése az árakba.
- Alacsony, illetve zéró fosszilis energia felhasználásra törekvés: az energiafogyasztás csökkentését (háztartá-

soktól a közintézményekig), a termelési ciklusok energia- és anyagforgalmának minimalizálását, illetve a helyi alternatív energiaforrások fenntartható, kisléptékű, decentralizált alkalmazását elősegítő programok felfuttatása.

- Ugyanezeket a takarékosági elveket kell követni a helyi közművek kialakításánál. Meg kell teremteni az autonóm kistérségi működés lehetőségét – a helyi közösségeket függetleníteni kell a számukra kontrollálatlan mega-rendszerktől.
 - A helyi közszolgáltatások (iskola, óvoda, egészségügy) színvonalának, intézményrendszerének fenntartása.
 - A települések megközelíthetőségének biztosítását, a meglévő infrastruktúra jó karban tartását a hatalmas, pazarló infrastruktúrafejlesztések elé kell helyezni.
- #### 4. Ökológiai vízgazdálkodás a Tisza völgyben
- Az EU Víz Keretirányelvének (VKI) keretében megvalósuló vízgyűjtő-gazdálkodási tervek a valós ökológiai, gazdasági és társadalmi kihívásokat, erőforrás- és te-

rülethasználati konfliktusokat figyelembe vevő, komplex programok legyenek.

- A VKI tervezése során a teljes gazdasági értékelés módszerén keresztül a vízkészletek valós, komplex értékelését kell elérni.
- Biztosítani kell a folyószabályozási művek optimális elhelyezését és működését, melyek elősegítik a folyó és a hozzá kapcsolódó ökológiai rendszerek működését a lehető legalacsonyabb külső energiabefektetés mellett. A jelenlegi Tisza menti vízvezető és vízpótló rendszerek teljes felülvizsgálata szükséges..
- Mindezt a táj- és területhasználatban kötött ésszerű kompromisszumokkal kell segíteni.
- Az ENSZ 2009. évi jelentése szerint a vízgazdálkodás hatékony megoldása kiemelt nemzeti stratégiai kérdés. E szemléletet kell a hazai tervezésben is érvényesíteni. Kiemelt figyelmet érdemel az egészséges ivóvíz és azt biztosító vízbázisaink védelme, a virtuális víz és a vízkészlet tárolás nem tározó alapú lehetőségei.

A FALUFEJLESZTÉSI TÁRSASÁG – MÉSZ Csütörtöki iskolája, 2009 első félévi előadásai

Január 29. Dr. Csányi Vilmos, etológus: AZ EMBERI VISELKEDÉS ÉS AZ EVOLÚCIÓ

Az ember az egyetlen olyan állatfaj, amely képes kultúrát és társadalmat létrehozni, pedig génjeink csak körülbelül egy százalékban különböznek a csimpánzokétól. Az emberi viselkedéssel foglalkozó biológusok, antropológusok, paleontológusok, etológusok már régóta dolgoznak azon, hogy felderítsék az ember különleges viselkedésformáinak evolúciós eredetét. Ha pontosan felmérjük, milyen tulajdonságokban különbözünk lényegesen az állatoktól, egyben ezek kialakulására is tudományos magyarázatot kapunk. Az előadásban szó esik egyebek mellett az ember szociális viselkedésének különlegességeiről, arról, hogy miért szeretünk csoportokban élni, miért olyan fontos a szexuális életünk, miért vagyunk hajlandóak sokszor együtt és azonos módon tevékenykedni, miért készítünk annyiféle tárgyat, miért beszélünk nyelveket és miért tudjuk elképzelni a semmit és a végtelent.

Március 26. Molnár V. József, néplelkrajzkutató: AZ EMBERÉLET SZENTSÉGE

A régiségben a Mindenség parancsa, rítusrendszere szabályozta az ember természetes közösségeinek (család, nemzetség, törzs) életét. A hajdanvolt Kerek-világban a mindenség lélekrajzát valósította meg az ember, s hagyta mintául, kovásként mireánk. A hétköznapi szentségét,

a mindennapi ünnepeket. Hiszen minden gyermek – bárhol is születik a világra – tudatmögöttijében e gondolkodás ősi formáit hozza. A Mindenség rendszeréhez való igazodás adottságát és gyönyörű óhaját.

Április 23. Dr. Dúll Andrea, pszichológus: EMBER AZ INFRASTRUKTÚRÁBAN

A környezetpszichológia a környezet és az ember viszonyának kölcsönhatásával foglalkozik, ahol a környezet részét jelentő tárgyak/helyszínek és az emberi oldal (események és maguk az emberek) egymástól függenek, azaz tranzakcióban állnak. Így a viselkedés a környezeti sajátosságok oka és következménye is egyben, és ez az állítás fordítva is igaz. A változásnak tehát nincs eleje vagy vége, az ember-környezet adott konstellációja ok és okozat egyszerre. A környezet ügye azonban ennél jóval tágabb és egzisztenciális értelemben is egyre fontosabb kérdés – valójában minden ember, az emberiség túlélésének ügye.

Május 21. Dr. Kopp Mária, egyetemi tanár: A MAGYAR NÉPESSÉG ÉLETMINŐSÉGE

Ma Magyarországon a középkorú, 45–65 éves férfiak halálási aránya abszolút értékben is magasabb, mint az 1930-as években volt, és a középkorú nők halálási aránya is jóval magasabb, mint az európai átlag. Ez a jelenség a magatartástudomány, népegészségügy, orvostudomány, biológia számára rendkívüli kihívást jelent. Az eddigi magyarázó hipotézisek nem alkalmasak az igen rövid időtartam alatt lejátszódó egészségi változások értelmezésére.

A nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter az egyéni kategóriában, rangsorolás nélküli **KÓS KÁROLY-DÍJAT** adományozott **SÁROS LÁSZLÓNAK**. (Fent: Sáros László egy, 2008-ban épült jászberényi társasházának részlete.)

AZ ÉV NAPHÁZA 2007 pályázaton megosztott első díjat kapott Ertsey Attila budakeszi családi háza.

A BUDAKALÁSZI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT születésének 125. évfordulóján vette fel Kós Károly nevét, a névadó ünnepséget december 15-én tartották a Turi Attila által több mint egy évtizede tervezett épületben. A rendezvény résztvevőit Andrásfalvy Bertalan köszöntötte a kör alakú teremben, a Kós Károly műveit bemutató fotókiállítás tablói között. Az előadóteremben a Kós Károly Egyesülés építészeinek terveiből nyílt kiállítás, amelyet Makovecz Imre nyitott meg.

(Jobbra: képek a budakalászi ünnepségről – fent: a polgármester úr, Parlagi Endre beszéde; közepén: Kobzos Kiss Tamás Kós Károly *Atilla kirárról ének* c. balladáját adja elő a saját megzenésítésében; lent: kép a rendezvényről.)

Június végén nyílik a Magyar Iparművészeti Múzeum tárlata, amely a **KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS FENNÁL-LÁSÁNAK HUSZADIK ÉVFORDULÓJA** alkalmából mutatja be a magyar organikus építészet történetét és alkotásait. Augusztus 27. és 30. között nemzetközi konferenciát tartunk; a részletes programról az érdeklődők az Egyesülés honlapján találnak tájékoztatást (<http://www.koskarolyegyesules.hu>). Előadóként már visszaigazolták részvételi szándékukat Marko Pogacnik, Peter Blundell-Jones, Roger Connah, Peter Hübner, Pieter van der Ree, Karl-Dieter Bodack, Joachim Eble és Lucien Kroll, hogy segítsenek megrajzolni a képet egy egészséges jövőt szolgáló építészet feladatairól és lehetőségeiről.

